

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА
СОЦІАЛЬНИХ НАУК
Кафедра публічного адміністрування**

Лосєв Віталій Анатолійович
(прізвище, ім'я, по батькові студента в називному відмінку)

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня магістра
на тему: «Соціальна політика як інтегральний механізм покращення
якості життя населення»**

Група ІНЗ-9-24-М1ПУА(1.6д)

Галузь знань: 28 «Публічне управління та адміністрування»

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів, текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело*

(підпис)

Лосєв В.А.
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

кандидат історичних наук, доцент Голець В.В.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА
СОЦІАЛЬНИХ НАУК
Кафедра публічного адміністрування**

Рівень вищої освіти:	<u>другий (магістерський) рівень</u>
Ступінь вищої освіти:	<u>магістр</u>
Галузь знань:	<u>28 ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ</u>
Спеціальність:	<u>281 ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ</u>
Освітня кваліфікація:	<u>магістр з публічного управління та адміністрування</u>

Завдання на кваліфікаційну роботу студента

Лосєв Віталій Анатолійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи:

Соціальна політика як інтегральний механізм покращення якості життя населення

Керівник кваліфікаційної роботи

канд. істор. наук, доцент
(посада, науковий ступінь, вчене звання)

Голець В.В.
(прізвище, ім'я, по батькові)

2. Термін подання студентом кваліфікаційної роботи на попередній захист 02.02.2026 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (рекомендовані науковим керівником та відповідним методичним забезпеченням (окремі аспекти роботи, обсяги роботи):
дослідити теоретичні основи формування та реалізації соціальної політики на національному та регіональному рівнях, проаналізувати окремі аспекти реалізації соціальної політики на рівні держави у досліджуваному періоді, проаналізувати ефективність реалізації соціальної політики у м. Чернігів, розробити ряд конкретних пропозицій, реалізація яких дасть можливість підвищити ефективність соціальної політики, як на національному, так і на регіональному рівнях.

4. Необхідний графічний та аналітичний матеріал за темою дослідження:
рисунки, таблиці, графіки, формули, розрахунки.

5. Календарний план виконання кваліфікаційної роботи

№ п/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строки виконання		Примі тки
		Планові	Фактичні	
1	2	3	4	5
	Вступ	01.09.25 – 01.10.25		
	Розділ 1.	02.10.25- 06.11.25		
	Розділ 2.	07.11.25– 15.12.25		
	Розділ 3.	16.12.2025– 12.01.2026		
	Висновки	До 31.01.2026		

6. Дата видачі завдання 28.08.2025 р.Здобувач (ка) _____
(підпис)Лосєв В.А.
(прізвище та ініціали)Науковий керівник _____
(підпис)Голець В.В.
прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Віталій Лосєв. «Соціальна політика як інтегральний механізм покращення якості життя населення» – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти – Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»», Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу – Київ, 2026.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що основне завдання ефективної державної політики є забезпечення належного рівня державного управління у всіх сферах суспільного життя. Кінцева мета ефективної державної політики - формування соціальної держави, тобто такого політичного устрою, при якому кожна людина відчувала б себе упевнено та комфортно. Вирішити таке завдання без чітко розробленої, продуманої та ефективної побудованої соціальної політики в сучасних умовах практично не можливо.

У роботі розкриті поняття: «соціальний захист», «соціальна політика», «соціальні послуги», «соціальні стандарти», «рівень життя». У теоретичному розділі досліджено поняття соціальної політики та її складових. В аналітичному розділі здійснено оцінку ефективності реалізації соціальної політики на національному та регіональному рівнях. У рекомендаційному розділі розроблено заходи щодо підвищення ефективності соціальної політики держави та її окремого регіону.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідити вплив державної соціальної політики на якість життя населення, а також запропонувати напрямки її удосконалення.

У роботі були використані такі методи дослідження: методи теоретичного аналізу, графічний метод, статистичний методи, методи моделювання та прогнозування, а також метод екстраполяції тенденцій.

Ключові слова населення, захист, політика, децентралізація, фінансування, безробіття, зайнятість, пенсія, допомога.

ANNOTATION

Vitalii Losiev. «Social policy as an integral mechanism for improving the quality of life of the population» – It's Manuscript.

Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education – Private Joint-Stock Company “Higher Educational Institution ‘Interregional Academy of Personnel Management’”, Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Business – Kyiv, 2026.

The urgency of the research topic lies in the fact that the main task of effective state policy is to ensure the proper level of public administration in all spheres of public life. The ultimate goal of effective state policy is the formation of a social state, that is, such a political system in which every person would feel confident and comfortable. Solving such a task without a clearly developed, well-

thought-out and effectively constructed social policy in modern conditions is practically impossible.

The concepts of «Social protection», «social policy», «social services», «social standards», «standard of living». The theoretical section examines the concept of social policy and its components. The analytical section assesses the effectiveness of social policy implementation at the national and regional levels. In the recommendation section, measures are developed to increase the effectiveness of the social policy of the state and its individual region.

The purpose of the work to investigate the impact of state social policy on the quality of life of the population, as well as to propose directions for its improvement.

In this work, the following methods of research were used: theoretical analysis methods, graphical method, statistical methods, modeling and forecasting methods, as well as the method of extrapolation of trends.

Keywords: population, protection, policy, decentralization, financing, unemployment, employment, pension, assistance.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	11
1.1 Поняття та показники якості життя населення	11
1.2 Система соціального захисту населення, її особливості та складові. Соціальна політика держави	20
1.3 Регіональні аспекти соціальної політики: процес формування та реалізації	27
Висновки до першого розділу.....	35
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ	37
2.1 Особливості реалізації соціальної політики країни в умовах війни	37
2.2 Загальна характеристика та умови функціонування Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради	45
2.3 Аналіз ефективності програм соціального захисту населення міста Чернігів на протязі 2022-2024 років	53
Висновки до другого розділу.....	62
РОЗДІЛ 3 ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЧЕРЕЗ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	64
3.1 Пропозиції щодо формування соціальної політики у повоєнний період	64
3.2 Шляхи поглиблення децентралізації системи соціального захисту населення	73
3.3 Забезпечення розвитку соціальної сфери територіальних	

громад	73
Висновки до третього розділу.....	84
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Питання забезпечення гідного рівня, а також якості життя населення у сучасних умовах набувають особливого значення, адже таке поняття як якість життя загалом є категорією соціально-економічною та багатогранною, вона поєднує не тільки матеріальні аспекти поняття добробуту населення, а також соціальні та культурні, екологічні та духовні фактори. Якість життя населення виступає комплексним показником, він відображає ступінь задоволення потреб кожної конкретної людини, рівень її соціальної захищеності, а також можливості поступової самореалізації й відчуття благополуччя та щастя.

Згідно традиційних підходів якість життя населення оцінювали через рівень одержаних доходів, через рівень зайнятості, через рівень забезпечення житлом, а також споживання товарів й послуг тощо. Але сучасна управлінська наука й практика доводять той факт, що економічні показники якості життя населення не можуть повністю показати реальний рівень його добробуту. Важливими у процесі визначення якості життя населення є й ряд інших фактори, таких як доступ населення до якісної освіти, а також охорони здоров'я, стан навколишнього природного середовища, розвиток культури, забезпечення політичних прав та свобод, а також соціальна рівність й справедливість. Поєднання перерахованих елементів формує більш цілісне уявлення про реальний рівень життя населення та визначає ступінь якості життя.

Актуальність дослідження рівня якості життя населення продиктована тим фактом, що вона виступає ключовим індикатором рівня ефективності соціальної політики держави та окремих регіонів. Підвищення рівня якості життя населення є стратегічною метою національного розвитку, так як від вказаного залежить соціальна стабільність, рівень економічне зростання, процеси формування людського капіталу, а також міжнародний авторитет нашої країни.

Стан дослідження визначеної проблеми. З питань впливу ефективності державної соціальної політики національного на якість життя населення було здійснено аналіз результатів наукових досліджень українських й закордонних теоретиків та практиків: Анпілогова Б. Ю., Архипенко С. В., Беньковський С. Ю., Буркова Л. А., Бурик З., Валенков В. Є., Гордієнко В., Горієва Л. А., Грень Т.Я., Грипич О. В., Зелений В. І., Кривоконь Н.І., Коваленко Т. С., Колосок А., Леванда О. М., Лихошва О. Ю., Медяник В. А., Мельник О., Миколук С. М., Молоканова К., Небава М. І., Павлюк Т., Підлісна Т. В., Полякова О. Ю., Присяжнюк В.В., Рак Н. В., Смирнова І. І., Ставицький А., Татаревська М. С., Ткачук Л. М., Труфен А. О., Турило А. А., Філіпчук В.Р., Юрчик І., Ярчук А.В. тощо.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити вплив державної соціальної політики на якість життя населення, а також запропонувати напрямки її удосконалення.

Об'єктом дослідження виступає державна соціальна політика та її регіональні особливості.

Предмет дослідження – вплив державної соціальної політики на рівень якості життя населення.

Основними завданнями дослідження є наступні:

- проаналізувати теоретичні основи формування, реалізації та удосконалення соціальної політики;
- дослідити основні тенденції формування та реалізації державної соціальної політики у 2022-2024 роках;
- проаналізувати організаційні та нормативні основи функціонування Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради, а також показники його діяльності упродовж останніх трьох років;
- розробити напрямки удосконалення державної соціальної політики та підвищення рівня соціального захисту населення.

Основними методами дослідження виступали: методи теоретичного аналізу, графічний метод, статистичний методи, методи моделювання та

прогнозування, а також метод екстраполяції тенденцій тощо.

Теоретичною основою та інформаційною базою дослідження слугували статистичні дані Міністерства соціальної політики України, а також Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради, підручники, монографії та навчальні посібники, наукові статті та тези доповідей тощо.

Новизна результатів проведеного дослідження полягає у комплексному дослідженні окремих аспектів державної соціальної політики, ефективності діяльності Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради та їх впливу на якість життя населення країни та міста Чернігів у 2022-2024 роках.

Практичне значення проведеного дослідження полягає у покращенні рівня якості життя населення країни та міста Чернігів за рахунок удосконалення певних складових державної соціальної політики.

Результати дослідження можуть бути використані Департаментом соціальної політики Чернігівської міської ради.

Структуру кваліфікаційної роботи було визначено метою дослідження, а також послідовністю вирішення основних завдань дослідження.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (включає 85 позицій). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 99 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1 Поняття та показники якості життя населення

Стратегічною метою сучасного українського суспільства є підвищення рівня якості життя населення країни, на реалізацію якої має бути направлена діяльність системи органів державного управління. Вказане потребує оновлення комплексу державних соціальних стандартів, а також формування чітких пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів та загалом країни.

Варто погодитись з думкою А.В. Ярчук відносно того, що «...найважливішим критерієм ефективності управління економічними процесами та соціальною сферою, головною метою соціально-економічного розвитку має бути якість життя населення...» [84, с.431].

У процесі ринкових реформ, із зростанням рівня економічної і політичної самостійності, через розмежування повноважень як державного рівнів влади, так і місцевого, зростає диференціація рівня соціально-економічного розвитку регіонів України. Загалом загострились певні протиріччя економічного і соціального розвитку, а це вже призвело до суттєвих змін у рівні якості життя населення, котрі проявляються, у першу чергу, у надто важкому економічному становищі, у якому опинилося населення країни та зростанню рівня забруднення природного, а також соціального середовища.

«Якість життя - це інтегральна характеристика фізичного, психологічного, емоційного і соціального функціонування людини» [74].

Поступово посилюються певні негативні тенденції, такі як погіршення рівня фізичного здоров'я населення, зменшення середньої тривалості життя населення, ріст злочинності, зростання диференціації доходів серед різних

груп населення країни, погіршення рівня соціальної захищеності населення, соціальна деградація певної частини населення тощо.

А. Ставицький та К. Молоканова говорять про те, що «...нехтувати якістю життя населення не можна, адже її високий рівень є запорукою соціально-економічної стабільності держави, можливості ефективного використання здібностей та потенціалу населення, залучення до роботи в межах країни (а отже, і до формування її внутрішнього валового продукту) населення з інших країн, особливо висококваліфікованих працівників» [77, с.20].

Соціально-економічна ситуація, що сформувалась після повномасштабного вторгнення на територію України військ росії, зумовлює необхідність здійснення дослідження проблем, пов'язаних з забезпеченням якості життя населення, а також пошук надійніших критеріїв та конкретних показників рівня якості життя населення, котрі дадуть можливість представникам органів державної влади здійснювати вплив на формування і на подальше підвищення рівня якості життя населення країни.

На реалізацію стратегії зростання якості життя населення мають бути спрямовані програми забезпечення соціально-економічного розвитку України, а також і програми діяльності місцевих органів влади тощо.

Загалом категорія «якість життя» виступає одним із найскладніших понять у дослідженні характеристик сучасного суспільства. У змісті даного поняття відображені усі боки життя суспільства, котрі безпосередньо перебувають під впливом як економічних, соціальних та політичних, так і ідеологічних законів розвитку суспільства [84, с.433].

Ще раніше, у німецькій класичній філософії, І. Канта згадував про проблему якості життя населення. Зокрема, ним було введено поняття вищого блага, котре уособлює єдність доброчесності, а також добробуту, при цьому на думку Канта, вказане полягає у прагненні людини до моральної досконалості, її досягненні, подальшого використання цієї досконалості у формі необхідного наслідку досконалої доброчесності. Також Кант

пов'язував досягнення добробуту (тобто достойної якості життя) із процесом формування правового громадянського суспільства, котре буде спроможним обмежити дію негативного впливу людських пороків, а також захистити власних членів суспільства.

Категорія «якість життя» з'явився ще у середині 1950-х років, коли з'ясувався той факт, що поняття «рівень життя» не може відобразити усі сторін поняття «добробут населення». Основною причиною появи та подальшого широкого розповсюдження поняття «якість життя» у суспільстві, що має високий рівень споживання була певна зміна механізму соціального розвитку тощо.

У науковий оборот категорія «якість життя» була введена вченим Дж. Гелбрейтом ще у 60 роки 20-го століття, коли у західних високорозвинутих країнах розпочався перехід у постіндустріальну стадії процесу розвитку суспільства. Вказане обумовило значний інтерес до гуманітарного сенсу економічного прогресу.

Доцільно зазначити, що спочатку термін «якість життя» пов'язували з поняттям охорони навколишнього середовища, поняттям охорони здоров'я і оновлення міст тощо.

Пізніше вказана проблема почала розглядатись вже під кутом забезпечення високого рівня життєздатності суспільства, де на перший план вийшли не самі гроші, а вже гармонія соціальних, а також культурних цінностей.

Дослідження проблеми щодо якості життя населення почалось ще наприкінці 60-х років 20-го століття.

Поняття «якість життя населення» уперше було використано відомим економістом А. Пігу, що зробив він ще у 1920 році у власній праці «Економічна теорія добробуту», також там було закладено фундамент концепції екстерналій, а також їхнього впливу на рівень якості життя населення та на способи їхнього контролювання.

Але до широкого вживання категорії «якість життя населення» увійшло

тільки після Другої світової війни, адже тоді Всесвітня організація охорони здоров'я зробила розширення терміну «здоров'я», увівши до нього психологічне, а також і соціальне благополуччя індивіда, отже і започаткувала концепцію якості життя населення.

Так як поняття якості життя виступає певною мірою всеохоплюючим поняттям, то існує реальна проблема щодо відсутності єдиного чіткого визначення.

Існуючі на даний час концепції щодо визначення рівня якості життя були застосовані у ряді областей, представлених на рисунку 1.1.

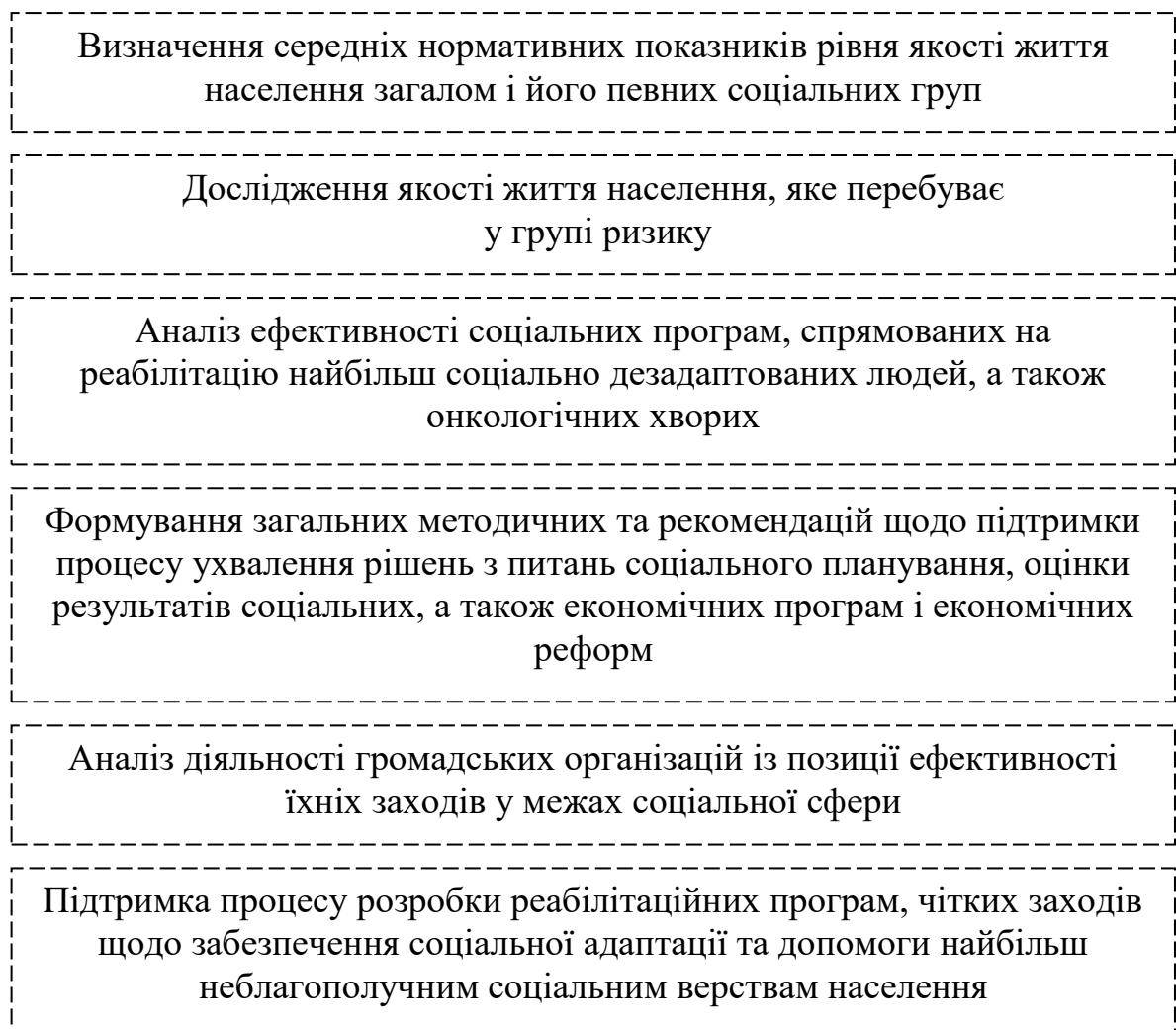

Рис. 1.1. Области використання поняття якості життя

Джерело: побудовано автором на основі [74]

З метою здійснення аналізу факторів впливу на рівень якості життя населення країни варто зробити припущення того, що соціальні стандарти, котрі визначаються державою, здійснюють вплив на спроможність населення країни забезпечити власний гідний рівень та власну якість життя.

Так як вимірювання рівня життя населення та вимірювання якості життя населення можливе тільки опосередковано за рахунок аналізу значної множини часткових показників, варто використовувати факторний аналіз даної множини з метою виявлення латентних зв'язків, встановлених між такими показниками.

Виявлені у ході аналізу чинники будуть фундаментом визначення найбільш потенційно ефективних шляхів впливу на основні складові якості життя.

«Рівень і якість життя – інтегровані показники соціально-економічного розвитку як країн, так і їх регіонів» [39].

Аналіз факторів впливу, як пропонують О. Ю. Полякова, О. В. Грипич та О. М. Леванда, має здійснюватися у відповідності до алгоритму, що подано на рисунку 1.2.

Перший етап запропонованого згаданими вище авторами алгоритму передбачає поступове формування інформаційного масиву конкретних даних щодо показників рівня життя, а також і до якості життя населення з урахування регіональних особливостей.

За результатами проведеного аналізу наукової літератури щодо оцінки показників якості життя населення сформовано їхній первинний перелік, тобто перелік таких показників якості життя які безпосередньо чи є опосередковано оцінюють рівень та якість життя населення країни.

Крім вказаного вище, бралися до уваги результати досліджень відносно оцінки впливу на рівень та якість життя населення на регіональному рівня та методика аналізу регіонального людського розвитку тощо. Вхідний інформаційний масив даних має бути сформований в основному на основі інформації, поданої на офіційному сайті Державної служби статистики

України, Головних управлінь статистики у областях, а також даних Національного банку України.

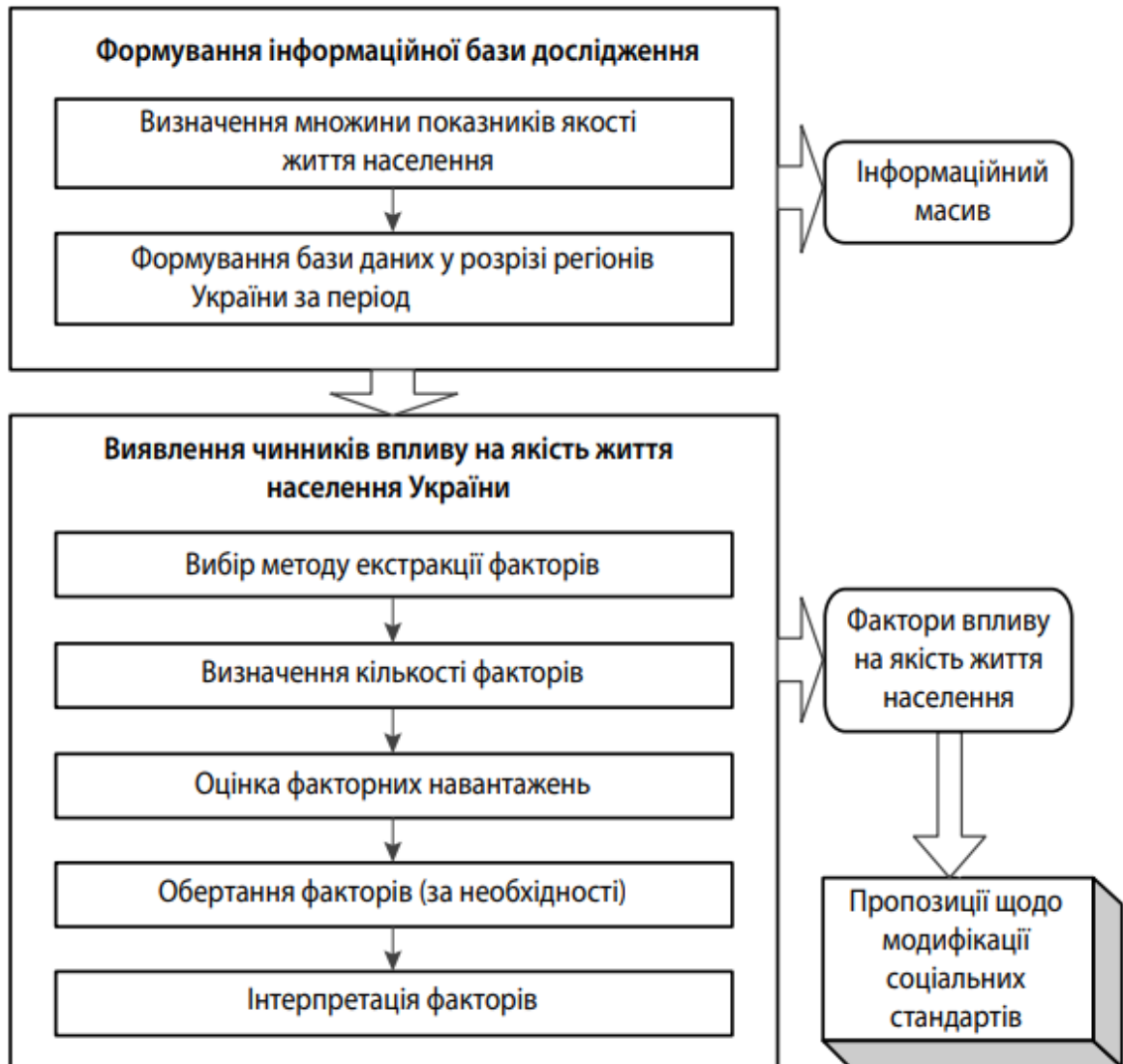

Рис. 1.1. Алгоритм дослідження факторів впливу на рівень якості життя населення

Джерело: [25, с. 201]

При виборі конкретних показників щодо визначення якості життя населення доцільно керуватися вимогою того, що вони повинні відображати різні сфери життєдіяльності:

- матеріальні умови життя населення,
- реальні можливість праці людей та їх самореалізації у праці,
- забезпечення комфортних, безпечних, а також здорових умов життя та

праці,

- забезпечення доступу до освіти, доступу до культурного розвитку тощо.

Варто зауважити, що вказані показники не завжди будуть прямими вимірювачами рівня та якості життя населення (або ж його складових), але вони залежать напряду від загального стану. У той же час окремі показники рівня та якості життя населення матимуть лише опосередкований вплив. Так, показники щодо рівня забезпеченості населення персональними комп'ютерами чи ж ноутбуками, з однієї сторони, можуть розглядатися певними складовими поняття матеріального благополуччя, а із іншої сторони можуть розглядатися як показники включення населення у трудову діяльність, а також соціальну активність, підвищення рівня можливостей культурного щодо розвитку та щодо освіти осіб.

На другому етапі поданого на рисунку 1.2 алгоритму доцільно виявити фактори впливу на якість та на рівень життя населення. При цьому вибір методу виділення (тобто методу екстракції) факторів має бути заснований на аналізі частини загальної дисперсії конкретних ознак, котру дозволяють описати певним чином виділені чинники. З метою визначення кількості чинників, що включаються у запропоновану модель, використовуються два критерії, а саме:

- критерій Кеттела (тобто «кам'янистого осипу»);
- критерій Кайзера.

У відповідності із критерієм «кам'янистого осипу» на рисунку упорядкованих за рівнем спадання власних значень треба знайти місце, у якому спадання власних значень сповільнюється максимально. При цьому критерій Кайзера диктує вибір певної кількості чинників за кількістю власних значень, котрі перевищують одиницю.

Виділені за допомогою методу основних компонент без обертання факторів можуть виявитись такими, котрі погано інтерпретуватимуться, більшість факторних навантажень можуть стати статистично незначущими. З

метою підвищення інтерпретованості чинників доцільно використовувати методи обертання, котрі дозволяють досягти кращої інтерпретації матриці чинникових навантажень.

За вказаного вище кількість факторів, а також частка пояснюваної дисперсії, як виявляється, не змінюються. При проведенні дослідження варто використовувати декілька методів обертання.

Так, одним із найпопулярніших методів обертання є метод VARIMAX. Його сутність полягає у зміні осей координат, що утворюють чинники, таким чином, щоб мати більш контрастні навантаження у загальній структурі. Нові чинники у результаті здійснення обертання осей стають у формі лінійної комбінації усіх наявних чинників, що забезпечує максимум дисперсії квадратів чинникових навантажень для певних змінних.

Основною перевагою вказаного вище методу є одержання кращого поділу чинників через зменшення кількості вихідних даних, пов'язаних із кожним чинником, що забезпечує точнішу інтерпретацію. При цьому у дослідженнях вказаний метод може не мати суттєвої переваги, так як найкращі результати можуть бути отримані за рахунок використання інших методів.

З метою визначення рівня життя населення в різних країнах світу експерти використовують терміна «індекс розвитку людського потенціалу», скорочено «індекс людського розвитку». Даний показник запропонований ще у 1990 році ООН у формі інтегрованої оцінки щодо реального рівня цивілізованості певної країни.

Як відомо, індекс людського розвитку включає три складові, а саме:

- складова тривалості життя населення;
- складова рівня освіти населення;
- обсяг ВВП у розрахунку на душу населення [39].

Для дослідження рівня життя населення було передбачено наступну систему зведених вартісних показників:

- валовий прибуток у розрахунку на душу населення;

- національний дохід у розрахунку на душу населення;
- сукупне споживання населенням країни матеріальних благ, а також послуг у розрахунку на душу населення й загалом;
- реальні доходи у розрахунку на душу населення загалом і у розрізі окремих соціальних груп населення;
- реальні доходи населення із обліком суспільних послуг у розрахунку на душу населення загалом і у розрізі окремих соціальних груп населення;
- реальна заробітна плата у розрізі робітників та службовців;
- індекс споживчих цін (тобто індекс вартості життя) загалом і за певними соціальними групами тощо.

В Україні оцінка рівня життя населення окремих регіонів здійснюється за аспектами, котрі визначені як головні для поняття «рівень життя населення», а саме:

- рівень матеріального добробуту населення;
- умови проживання населення.
- соціальне середовище тощо.

Дана методика передбачає так званий проміжний етап – формування узагальнюючих індикаторів, котрі характеризують усі основні аспекти поняття «рівень життя населення» у розрізі регіонів. Вказане дає змогу уникнути значного інформативного обтяження головного показника у забезпеченні комплексного підходу відносно характеристики певних регіональних особливостей, а також забезпеченні мінімізації впливу певних випадкових обставин.

Комплекс показників, котрі характеризують поняття «рівень життя населення» у розрізі регіонів України є ієрархічною структурою, де на верхньому щаблі знаходиться узагальнюючий інтегральний показник, а на найнижчому – складові показники, котрі корелюють між собою [21, с. 31].

Кожний із показників згаданої системи має власне самостійне значення і у той же час є частиною узагальнюючого показника.

Таке поняття, як матеріальний добробут населення достатньо повно

характеризує межі розшарування населення у розрізі рівню доходів, у розрізі рівню витрат, а також майнового стану, котрими визначається соціальний статус певної особи чи ж навіть соціальної групи у існуючій соціально-економічній структурі суспільства.

1.2 Система соціального захисту населення, її особливості та складові. Соціальна політика держави

В Україні діюча система соціального захисту постійно потребує належної уваги з боку держави, а також з боку суспільства. Зміни в країні за останні роки стали причиною значного погіршення умов життя населення, відтак потреба у ефективному функціонуванні системи соціального захисту населення як ніколи є актуальною.

«Але ефективна робота установ соціального захисту неможлива без висококваліфікованих працівників, які досконало володіють усіма необхідними професійними навичками та вміннями. Тому в умовах сьогодення соціальні працівники відіграють важливу роль у вирішенні, які виникають в різних сферах життєдіяльності сучасного суспільства. Вони працюють, як з окремими особами, сім'ями, так і з групами та соціумом загалом» [45, с. 6].

У рамках реалізації соціальної діяльності сучасні фахівці надають населенню соціальні послуги, вони також здійснюють соціальне обслуговування, а також соціальну реабілітацію та патронаж.

Професійна діяльність сучасного соціального працівника має бути спрямована на формування та розвиток потенціалу, а також можливостей для кожного члена українського суспільства. Загалом професія соціального працівника в Україні сповідує принцип, відповідно до якого гідність й значимість виступають невід'ємними рисами для кожної людини в суспільстві.

Окрім вказаного, стосунки між індивідом, а також суспільством мають

взаємодоповнювальне значення, при цьому кожна людина може зробити значний внесок в процес розвитку суспільства.

Соціальний захист – це найбільш необхідний елемент функціонування кожної розвиненої країни.

Варто погодитися з думкою Т. Павлюк та І. Юрчик, що «Соціальний захист населення є невід’ємною складовою соціальної політики нашої держави. Через соціальний захист держава надає необхідну допомогу найбільш незахищеним верствам населення, яку здійснюють органи державної влади та фінансується вона державним бюджетом України» [71].

Удосконалення діючої в Україні системи соціального захисту населення є стратегічно надважливим завданням, котре стоїть перед урядом нашої країни. В Україні проблеми з питань соціального захисту населення стоять наразі дуже гостро, адже це пов’язано як із соціально-економічним становищем, а також і з воєнним станом в країні.

У Конституції України поняття соціального захисту населення трактується у формі системи заходів відносно захисту населення країни від певних соціальних ризиків.

Стаття 46 Конституції України говорить про «право громадян на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у випадку повної, часткової або тимчасової втрати дієздатності, втрати годувальника, безробіття по незалежним від них обставинах, а також у похилому віці та інших випадках, які визначені законом» [1].

За умов сучасного суспільного розвитку сформувалась потреба в поступовому удосконаленні національної системи соціального захисту населення, адже наразі досить велика частка населення країни є соціально-незахищеними, а також найбільш вразливим тощо. До вказаної категорії населення відносяться наступні групи:

- малозабезпечені та багатодітні сім’ї;
- люди пенсійного віку;
- матері-одиначки та батьки-одиначки;

- люди з особливими потребами тощо.

В сучасних умовах, установи та організації, котрі здійснюють соціальний захист, повинні розробити реальні шляхи і дієві способи удосконалення діючої системи соціального захисту населення, а також адаптувати їх до сучасних надскладних умов, в яких опинилася наша країна та її населення.

Як зазначає В.Р. Філіпчук, досвід багатьох європейських країн показує, що сформована їх урядом соціально-економічна політика ураховує принципи, подані на рисунку 1.2.

Принцип економічної свободи людини та визнання права підприємців чи їх об'єднань, найманих працівників та їх профспілок на тарифну автономію на основі соціального партнерства

Принцип довіри до регулюючої ролі ринку шляхом попиту та пропозиції, ціноутворення, конкуренції, але водночас на принципі відповідальності держави за гру ринкових сил та створення умов для впорядкування протікання економічного та соціального життя, спрямованого на забезпечення добробуту своїх громадян

Принцип соціальної справедливості та солідарності суспільства, зокрема шляхом податкового перерозподілу доходів від багатих до бідних та залучення дієздатних до трудового процесу, забезпечення соціальної відповідальності працездатних ще чи вже не працюючих громадян

Принцип участі працівників в управлінні виробництвом та розподілі, у суспільному та державному житті з розвитком різних форм економічної демократії

Рис. 1.1. Принципи соціально-економічної політики
європейських країн

Джерело: побудовано автором на основі [81, с. 107]

Система соціального захисту населення в широкому розумінні даного

поняття – це система законодавчих, а також соціально-економічних та певних політичних гарантій, котрі надають умови щодо забезпечення необхідними засобами існування соціально незахищеним верствам за рахунок працездатного населення.

У вузькому розумінні поняття соціальний захист населення представляє систему законодавчих, соціально-економічних, а також морально-психологічних гарантій, конкретних засобів і заходів, за рахунок яких формуються рівні умови для усіх членів сучасного суспільства, а це забезпечує гідну працю, а також високу якість їх життя.

«Актуальність соціального захисту пільгових категорій громадян полягає в необхідності забезпечити повноцінне життя та захист прав людей, які опинились в складних життєвих обставинах. Це надзвичайно важливо для забезпечення стабільності та розвитку держави як на національному так і регіональному рівнях» [67, с. 182].

Певною особливістю сфери соціального захисту виступає той факт, що у загальному розумінні обов'язки відносно організації й надання населенню соціального забезпечення, а також соціального захисту покладаються саме на державу, яка виконує соціально-захисну функцію, іншими словами затверджує, а також забезпечує права та свободи кожній людині.

Державне управління з питань соціального захисту реалізує Кабінет Міністрів України, а також місцеві державні адміністрації, окрім того органи місцевого самоврядування, котрі забезпечують реалізацію державної політики з питань надання соціальної допомоги населенню країни, інші державні органи відповідно до чинного законодавства нашої країни.

Достатньо цікавим може бути трактування поняття «соціальний захист населення» НУ «Києво-Могилянська академія»: «соціальний захист населення» – це термін, котрий активно вживали ще у радянські часи і котрий охоплював соціальне забезпечення, при цьому частково процес регулювання трудових відносин, а також регулювання інших сфер.

Соціальний захист населення означає сукупність соціальних, а також

юридичних гарантій, основною метою котрих є забезпечення з боку держави для кожного її громадянина реалізації закріплених основних соціально-економічних прав, у першу чергу права на рівень життя, що є необхідним для забезпечення нормального відтворення, а також розвитку особистості тощо.

У розумінні ЄС, соціальний захист населення – це ефективні засоби, котрі дозволяють запровадити достатній рівень солідарності між особами, котрі отримують доходи, а також особами, які їх вже не мають через вік, через стан здоров'я, а також через неможливість знайти роботу тощо [45, с. 15].

Гарантування соціальної безпеки членам суспільства виступає основним завданням системи соціального захисту населення. Представники соціальних інституцій, котрі здійснюють соціальний захист населення мають виявляти причини, що викликають певні соціальні ризики, повинні оцінювати можливості впливу на дані ризики на різних етапах, а також забезпечувати формування та подальшу реалізацію соціальних гарантій населенню на рівні найбільш прийнятної ризику.

А основними принципами ефективної системи соціального захисту населення мають бути наступні:

- принцип цілісності;
- принцип структурності;
- принцип динамічності;
- принцип врахування соціальної, а також регіональної диференціації тощо.

Н. Кривоконь у власному навчальному посібнику «Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні» говорить про те, що в Україні система соціального захисту населення повинна базуватись на наступних принципах:

- принцип визначення соціального захисту основним напрямом діяльності як суспільства, так і держави загалом;
- принцип законодавчого визначення основних соціальних гарантій

населенню;

- принцип загальнодоступності, а також гарантованого рівня соціального забезпечення населення у розрізі найнагальніших життєвих потреб;

- принцип визначення рівня наданих гарантій через встановлення соціальних нормативів;

- принцип законодавчо закріпленого розподілу відповідальності між державою, між роботодавцями і найманими працівниками з питань забезпечення гарантій щодо соціального страхування;

- принцип забезпечення непрацездатному населенню країни рівня життя, котрий відповідатиме встановленому на законодавчому рівні прожитковому мінімуму;

- принцип відповідності основних засад реалізації соціального захисту до ступня соціально-економічного розвитку країни [28, с. 89].

Основними напрямками урядової політики з питань надання соціальних послуг населенню України є наступні:

- визначення правових засад щодо профілактики потрапляння осіб чи навіть сімей у складні життєві обставини, поступове подолання чи ж мінімізації дії негативних наслідків вказаних обставин;

- ефективне управління системою надання населенню соціальних послуг;

- формування умов для створення та подальшого розвитку ринку соціальних послуг в країні;

- формування та виконання державних, а також місцевих цільових програм;

- формування переліку соціальних послуг населенню;

- організація процесу надання населенню соціальних послуг;

- науково-методичне, інформаційне, а також кадрове забезпечення діючої системи надання населенню соціальних послуг;

- дотримання встановлених державних стандартів щодо надання

населенню соціальних послуг;

- поступове залучення громадських об'єднань, а також благодійних та релігійних організацій до процесів реалізації системи соціальних послуг;

- закупівля за рахунок коштів держбюджету соціальних послуг загальнонаціонального значення [3].

Основні групи практичних ролей соціального працівника подані у формі таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Практичні ролі соціального працівника в Україні

Група ролей	Склад групи
Практичні ролі соцпрацівника	Вчитель соціальних умінь, консультант або ж консультант-клініцист, аніматор, агент із питань соціальних змін, помічник клієнта, соціальний менеджер, вуличний працівник тощо
Посередницькі ролі соцпрацівника	Брокер соціальних послуг, менеджер справ клієнта, працівник захисник прав, а також інтересів клієнта тощо
Керівні ролі соцпрацівника	Менеджер робочого навантаження, лідер команди, менеджер персоналу, адміністратор тощо
Дослідницькі ролі соцпрацівника	Аналітик, експерт, дослідник
Сервісні ролі соцпрацівника	Викладач, менеджер польової практики, а також супервізор
Латентні ролі соцпрацівника	Захисник панівного порядку, донор, працівник-підривач державного устрою, цап-відбувайло, брокер у сірих тонах, потенційний гнобитель тощо

Джерело: побудовано автором на основі [23, с. 47]

Отже, соціальний працівник загалом виконує різні функції та різні ролі у професійній діяльності. При цьому один працівник під час виконання однієї роль може також паралельно переключатися на певні інші ролі й виконувати різні функції, відповідно розширюючи весь спектр своєї майстерності, а також ефективності діяльності.

1.3 Регіональні аспекти соціальної політики: процес формування та реалізації

«Соціальна регіональна політика – діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя населення регіонів з метою підвищення добробуту мешканців регіону, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у регіонах країни» [39].

Соціальна регіональна політика здійснюється через комплекс правових, організаційних, а також регулятивно-контрольних заходів з боку держави задля узгодження цілей, що мають соціальний характер, із цілями щодо економічного зростання певних регіонів країни.

«Україна є соціально-орієнтованою державою, що визнає людину найвищою соціальною цінністю, спирається у своєму розвитку на соціальну макросистему, в якій головною дійовою особою є індивід, що виконує в межах даної системи певну соціальну роль. Соціальну макросистему можна розглядати як сукупність індивідів, їх соціальних дій, взаємодії та відносини, які є стійкими і відтворюються в історичному процесі, переходячи з покоління в покоління» [62, с. 124].

Концепція державної регіональної політики України у соціальній сфері визначає наступні головні цілі та завдання:

- поступове підвищення рівня добробуту населення і забезпечення єдиних встановлених мінімальних соціальних стандартів, а також соціального захисту населення. Що здійснюється незалежно від певних економічних можливостей певних регіонів країни;
- забезпечення стабілізації рівня життя населення, формування міцних засад щодо його зростання у всіх регіонах країни;
- гарантування належного продовольчого забезпечення регіонів країни, формування у агропромисловому виробництві найбільш високопродуктивних галузей, подальший вихід на світові продовольчі ринки;

- забезпечення соціальних прав громадян, що встановлені Конституцією України [1], забезпечення зайнятості населення за рахунок удосконалення умов функціонування ринків праці, а також за рахунок регулювання міграційних процесів тощо;

- запобігання можливому погіршенню демографічної ситуації, запобігання гострим проявам депопуляції населення країни та її регіонів;

- формування заходів економічного, а також соціального характеру, що будуть спрямовані на збільшення рівня тривалості життя, а також природного приросту населення;

- створення раціональної системи розселення за рахунок збереження існуючих населених пунктів, а також створення нових, за рахунок активізації функціонування сіл й активізації малих міських поселень, за рахунок регулювання розвитку міст, а також сприяння певним якісним перетворенням у їх межах [10].

Державне регулювання в Україні регіональних соціальних процесів у формі впливу органів державної влади через використання різноманітних засобів (тобто за рахунок форм, методів та дієвих інструментів) на процеси розвиток соціальних відносин у суспільстві, на умови життя та на умови праці населення усіх регіонів країни, включає наступне:

- здійснення регулювання соціальних відносин, здійснення регламентації умов взаємодії певних суб'єктів економіки країни у соціальній регіональній сфері (регулювання соціальних відносин між роботодавцями та найманими працівниками);

- розв'язання проблем щодо регіонального безробіття, а також забезпечення ефективної зайнятості у регіонах;

- розподіл і подальший перерозподіл доходів населення;

- вироблення комплексу стимулів до забезпечення високопродуктивної суспільної праці, формування та надання соціальних гарантій, спрямованих на економічно активну частину населення країни;

- формування системи соціального захисту населення на регіональному

рівні;

- забезпечення поступового розвитку елементів соціальної інфраструктури (тобто розвитку закладів освіти, розвитку закладів системи охорони здоров'я, закладів науки, культури та спорту, розвитку закладів житлово-комунального господарства тощо) [39].

Системоутворюючий характер формування і реалізації регіональної соціальної політики в Україні обумовлюється тим фактом, що соціальна політика є елементом наступного:

- життєздатності населення певних регіонів;
- процесу стабілізації та подальшого соціального розвитку регіонів країни;
- процесу консолідації суспільства загалом.

«Виклики невизначеності в умовах війни, звуження поля прикладання праці, його структурні та якісні зміни, масштабні потоки вимушених переселенців і мобілізація поглибили проблеми у сфері зайнятості. Попри поступову адаптацію економіки до нових умов функціонування, в Україні зберігається високий рівень безробіття» [85].

Світовий досвід історії формування та розвитку соціальної політики регіонального рівня різних держав світу засвідчує, що дана політика наразі має різні моделі.

Для моделі соціального захисту, що притаманна адміністративно-командній економіці найбільш характерним будуть превалювання ідеї щодо вторинності соціальної сфери відносно виробництва; достатньо жорсткий контроль соціальних відносин з боку держави; зрівняльний принцип здійснення розподілу (так званий егалітаризм), а також низький рівень доходів населення; визнання заробітної плати, отриманої працівниками на державних підприємствах країни, їх основним джерелом доходів; заохочення колективних форм споживання, що включає споживання в «натуральному вираженні» (тобто надання безоплатного житла, надання безоплатного відпочинку, надання безоплатних соціальних послуг),; незацікавленість щодо

особистих збережень та здійснення інвестування.

Американська модель формування та розвитку соціальної політики – це є найбільш лібералізований варіант, котрий базується на відокремленні системи соціального захисту населення від вільного ринку, а також обмеженні захисту тільки тих, хто на даний час не має інших доходів, а тільки соціальні виплати. Загалом забезпечується достатньо високі якості життя для основної частини населення країни.

Шведська модель формування та розвитку (притаманна таким країнам, як Швеція, Норвегія, Фінляндія тощо) – найбільш соціалізована модель соціальної політики, тобто економіка країни найбільшою мірою функціонує на задоволення потреб її населення. Шведська модель відзначається дуже високою часткою ВВП, котра розподіляється через бюджет країни (більше 50%), відзначається акумулюванням державою значних фінансових ресурсів, відзначається домінуванням ідеї щодо рівності та солідарності в процесі здійснення соціальної політики країни, відзначається активною упереджувальною політикою, а також профілактичними заходами щодо зайнятості, жорсткою політикою відносно доходів, досить високим рівнем соціального захисту, котрий забезпечується у більшій мірі за державні кошти. За таких умов соціальна політика країни тісно пов'язана із процесами державного регулювання економіки, котре має значно виражену соціальну спрямованість, іншими словами соціальна політика виступає у формі мети економічної діяльності даної держави тощо.

Німецька модель соціальної політики (притаманна таким країнам, як ФРН, Франція, Австрія), як відомо, характеризується високим рівнем ВВП, котрий перерозподіляється далі через державний бюджет країни (близько 50 відсотків), формування розвинутої системи соціального захисту через залучення коштів держави, а також коштів підприємців.

Японська модель формування та розвитку соціальної політики передбачає здійснення політики вирівнювання доходів населення, передбачає особливу політику щодо використання робочої сили (так звана система

довічного найму працівників з певними сучасними модифікаціями), передбачає домінування психології колективізму, психології солідарності у доходах населення, досягнення консенсусу поміж різних суб'єктів з питань вирішення існуючих соціально-економічних проблем, передбачає виділення питань щодо підвищення життєвого рівня до рівня національних пріоритетів держави.

Англосаксонська модель формування та розвитку соціальної політики (притаманна таким країнам, як Велика Британія, Ірландія, Канада) виступає проміжною поміж лібералізованою американською, а також соціально орієнтованою шведською моделлю чи ж німецькою моделлю. Для даної модель характерним є більш активне, ніж для першої вказаної моделі, здійснення регулювання соціальних процесів зі сторони держави, але нижчий, за останні дві моделі, рівень оподаткування, а також перерозподіл ВВП (тобто не більше 40 відсотків). Крім вказаного, існує приблизно рівний розподіл витрат, спрямованих на соціальне забезпечення населення між державою й приватним сектором, а також пасивна державна політика, що функціонує на ринку праці країни.

Для соціальної регіональної політики трансформаційного періоду є притаманними наступні особливості: збереження, а також підтримка існуючих систем життєзабезпечення населення країни та поступовий процес щодо їхнього розширення за рахунок впровадження нових форм, що є адекватними конкурентній економіці країни; поступовість у процесах реформування соціальної сфери із обов'язковим урахуванням особливостей даного періоду; більш органічне поєднання соціальної політики країни з економічними реформами тощо; необхідність співробітництва держави як з приватним сектором, так і з третім сектором; пріоритетне значення системи соціального захисту населення країни.

Модель соціальної політики сучасної України має бути симбіозом лібералізму, а також соціальної орієнтації тощо. Перший вказаний елемент дає можливість за умов відсутності певних фінансових коштів у бюджеті

держави формувати умови щодо самореалізації, а також самозабезпечення суб'єктів певного регіону. Друга вказана складова передбачає обов'язкове формування найбільш раціональної системи забезпечення соціального захисту населення країни [39].

В умовах здійснення соціально-ринкової трансформації сучасна держава повинна виступити соціальним амортизатором можливих перетворень і також здійснювати активну соціальну політику, у тому числі і на нових, більш адекватних ринковим вимогам основах. Підвищення значення соціальних амортизаторів повинно відбуватися на наступних етапах: на етапі системної перебудови, а також соціально-економічної трансформації перебудови; на етапі структурної перебудови; на етапі виходу на новий рівень економічного розвитку; на етапі переходу до нового щабля цивілізації тощо.

Під регіональною соціальною політикою мають на увазі комплекс заходів соціально-економічного, правового, організаційного, а також культурно-морального характеру, що спрямовано на сталий соціальний розвиток регіонів із урахуванням певних існуючих ресурсних обмежень та певних можливостей. Отже, регіональна соціальна політика країни знаходиться у межах інтересів державної регіональної політики, а також соціальної політики уряду країни. Відповідно до вказаного, регіональна соціальна політика має спиратися на основи державної соціальної політики й ураховувати пріоритети реалізації державної регіональної політики [78, с. 29].

Методи формування та розвитку соціальної регіональної політики включають наступні:

- 1) правове забезпечення системи соціального захисту населення, а також прийняття необхідних законодавчих й нормативних актів тощо;
- 2) прямі державні затрати із бюджету певних рівнів на забезпечення фінансування соціальної сфери в країні (розвиток освіти та науки, якісне медичне обслуговування населення, охорона навколишнього природного

середовища тощо);

3) здійснення соціальних трансфертів у формі певного роду соціальних субсидій тощо;

4) запровадження більш ефективної та більш прогресивної системи оподаткування існуючих грошових доходів населення країни;

5) прогнозування становища загальнонаціональних, а також регіональних ринків праці;

6) формування мережі центрів служб зайнятості, а також бірж праці;

7) формування соціальних і екологічних нормативів, а також стандартів; контроль їхнього дотриманням;

8) державні програми щодо вирішення існуючих соціальних проблем (тобто боротьба із бідністю, освітні проблеми, медичні проблеми, екологічні проблеми тощо);

9) здійснення державного впливу на ціни, а також на ціноутворення загалом;

10) обов'язкове соціальне страхування населення;

11) пенсійне забезпечення населення;

12) поступовий розвиток державного сектору економіки, а також виробництво суспільно необхідних товарів та послуг;

13) підготовка та подальша перепідготовка кадрів;

14) оплачувані громадські роботи;

15) здійснення соціального партнерства тощо.

Одним із найбільш важливих методів здійснення впливу на процеси управління соціальним розвитком зі сторони держави виступає встановлення соціальних стандартів та соціальних гарантій, а також здійснення контролю їхнього дотриманням.

Соціальний захист населення доцільно розглядати як комплексну систему закріплених законодавчо соціальних, економічних, а також правових гарантій і певних заходів щодо захисту населення країни від соціальних ризиків; доцільно розглядати як складову соціальної політики країни і

цілеспрямовану діяльність державного та недержавного, приватного секторів економіки задля забезпечення добробуту населення, забезпечення умов для гідного життя кожної людини, умов для розвитку її особистості, а також соціальної стабільності загалом.

У країнах ЄС соціальний розвиток визначається наступними орієнтирами сформованої стратегії розвитку країн-учасниць (рисунок 1.3).

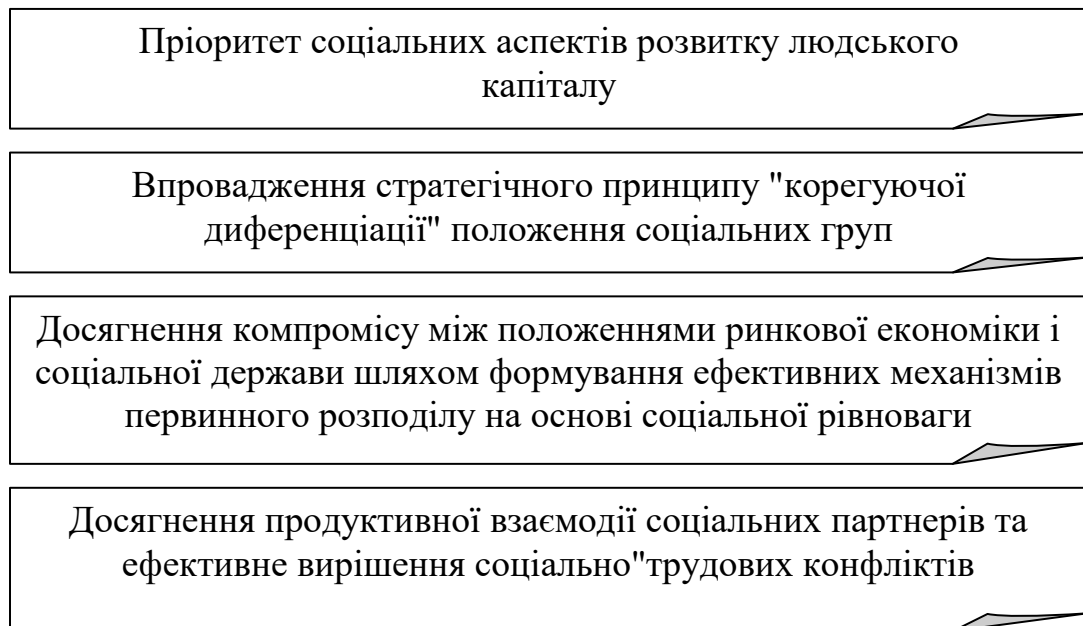

Рис. 1.3. Орієнтири соціального розвитку країн-учасниць ЄС

Джерело: побудовано автором на основі [62, с. 123]

Оскільки основу соціального потенціалу певного регіону становить наявне працездатне населення, яке одночасно виступає і суб'єктом ринкових відносин саме у невиробничій сфері, а також головним ресурсом у сфері виробництва, існує реальна можливість забезпечити конвергію ряду показників щодо рівня соціально-економічного розвитку певних територій по горизонталі, а також по вертикалі за рахунок інтегрального показника, тобто індексу соціального потенціалу регіону.

Висновки до першого розділу

У сучасних умовах інтеграційних процесів зростає необхідність здійснення комплексного аналізу якості життя населення та впливу на даний показник реалізованої державної соціальної політики, з урахуванням певних світових тенденцій, а також національних особливостей.

Дослідження якості життя населення виступає надзвичайно важливим завданням, котре дозволяє не просто оцінити соціально-економічний розвиток нашої держави, а також визначити можливі напрями вдосконалення державної соціальної політики, що буде спрямована на формування сприятливих умов щодо розвитку особистості, акцентована на зміцнення суспільного добробуту й зростання рівня конкурентоспроможності країни загалом.

Дослідження показало, що при формуванні соціальних стандартів доцільно враховувати не тільки нормативи матеріальних статків (таких як дохід у розрахунку на одну особу), а також рівень забезпечення базових потреб людей (тобто доступність продуктів харчування тощо), доцільно враховувати доступність та якість медичного обслуговування населення, доступність та якість освітніх послуг, а також безпечних умов життя людей.

Система соціального захисту населення покликана виконувати такі основні функції, як пом'якшення наслідків бідності (так звана реабілітаційна функція соціального захисту) за рахунок надання бідним верствам населення короткотермінової адресної допомоги, а також запобігання бідності (так звана превентивна функція соціального захисту), а це досягається через запровадження умов щодо участі громадян в процесах соціального страхування у активного періоді їхнього життя.

Розшарування населення на протязі останніх років значно посилилося, відтак соціальні стандарти повинні бути спрямовані на поступове зменшення такого розшарування як у національному масштабі, так і у регіональному розрізі через запровадження стабілізації місцевих бюджетів.

Зв'язок показників рівня зайнятості населення та його матеріального добробуту говорить про необхідність стимулювання ефективної зайнятості населення, говорить про необхідність відновлювати принцип соціальної справедливості відносно кожного працюючого, а також і відносно тих, що працювали раніше, ну і працездатного населення узагалі.

Індекс соціального потенціалу регіону є індикатором рівня зміни ефективності державного управління відносно соціальної політики, котрий дає можливість досліджувати рівень задоволення інтересів населення в межах певного регіону.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

2.1 Особливості реалізації соціальної політики країни в умовах війни

На сьогодні становище установ, що забезпечують соціальний захист населення на усіх територіях країни, де наразі точаться бойові дії, треба вважати майже чи навіть катастрофічним. Під процесом надання соціальних послуг доцільно розуміти фахову діяльність, котра вимагає використання найбільш виважених підходів щодо процесу ухвалення рішень відносно надання вказаних послуг й деталізованого дослідження стану кожної особи, котра передбачає діяльність лише при тісній комунікації із кожною особою, з метою якомога кращого залучення особи до розв'язання її особистих проблем.

На даний час, Кабінетом Міністрів України було прийнято певну кількість нормативно-правових актів з питань соціального захисту населення, основні з яких подані у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Нормативно-правові акти КМУ у сфері соціального захисту населення,
прийняті в умовах війни

Нормативно-правові акти	Номер та дата	Характеристика
1	2	3
Постанова КМУ «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану»	№ 162, від 26 лютого 2022 року	Визначає порядок виплати а порядок доставки пенсій при ускладненні виплати установами банків пенсійного забезпечення, а також інших грошових допомог одержувачам чи за умов технічного обмеження філій АТ «Укрпошта» з питань виплати пенсій

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
Постанова КМУ «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану»	№ 168, від 28 лютого 2022 року	Подає механізм та розмір одержання додаткової виплати чи ж фінансової допомоги окремим категоріям населення під час дії у країні воєнного стану, а також за умови виникнення інших складних ситуацій
Постанова КМУ «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб»	№ 333, від 19 березня 2022 року	Формує механізм здійснення компенсації витрат, котрі пов'язані із безоплатним тимчасовим розміщенням (тобто перебуванням) ВПО, котрі перемістилися із територій, де ведуться активні бойові дії чи ж із територій, тимчасово окупованих рф, включаючи житло, що було зруйновано повністю або ж стало непридатним для проживання через пошкодження
Постанова КМУ «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»	№ 332, від 20 березня 2022 року	Визначає механізм надання допомоги, спрямованою на оплату за проживання, адресовану внутрішньо переміщеним особам
Постанова КМУ «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах»	№ 1195, від 21 жовтня 2022 року	Визначає механізм використання з метою задоволення потреб осіб, що були евакуйовані із населених пунктів, котрі розташовані на території проведення бойових дій (або можливих бойових дій тощо), убільш безпечні райони, а також осіб, котрі проживають на деокупованих територіях, окрім того й інших потреб коштів, котрі надійшли, як у національній, так і у іноземній валюті від юридичних чи фізичних осіб, резидентів або ж нерезидентів у формі благодійної пожертви, у формі гуманітарної допомоги, у формі грантів та дарунків, здійснені на поточний

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
		рахунок Мінреінтеграції, що був відкритий у Національному банку України

Джерело: побудовано автором на основі [5- 9]

У квітні 2022 року Президент України підписав прийнятий ВРУ ще 14.04.2022 р Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях», котрим вносяться зміни у Закон України «Про соціальні послуги», у Закон України «Про правовий режим воєнного стану».

Вказані зміни стосуються наступного:

- визначається рівень середньомісячного сукупного доходу громадян країни із урахуванням попереднього кварталу поточного року, що передує місяцю, котрий передує місяцю його звернення, а не як раніше, тобто шести останніх місяців;

- здійснення розширень повноважень як обласних державних адміністрацій, розширень повноважень Київської міської державної адміністрації, а також розширень повноважень виконавчих органів сільських рад, органів селищних рад, органів міських рад за рахунок надання їм реальної можливості визначати певні особливості щодо прийняття рішення відносно надання соціальних послуг в випадку введення на території нашої країни надзвичайного чи навіть воєнного стану тощо;

- надано право прийняття рішення відносно надання соціальних послуг екстрено (тобто кризово) безпосередньо усім надавачам соціальних послуг, а це забезпечить надання допомоги населенню;

- встановлено, що соціальні послуги, котрі надані за умови дії в країні воєнного стану чиж окремих місцевостях України надавачами соціальних послуг як державної, так і комунальної форми власності (тобто надання

притулку, здійснення догляду, підтримка проживання, а також натуральна допомога населенню та транспортні послуги), внутрішньо переміщеним особам за їхнім новим місцем проживання або ж місцем перебування, коли вони опинилися у надскладних життєвих обставинах за рахунок шкоди, завданої їм бойовими діями, завданої їм терористичним актом, завданої їм збройним конфліктом, або ж тимчасовою окупацією, які фінансуються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [64, с. 82].

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» стало доволі важливим, так як посприяло більш ефективному, а також оперативному наданню потерпілому населенню усіх соціальних послуг. Варто вказати на той факт, що не зважаючи на активні військові дії на території України усі види соціальної допомоги населенню виплачуються безперервно, так як чинним законодавством передбачена їхня виплата упродовж воєнного стану і ще один місяця вже після оголошення про закінчення війни.

Вказаним Законом України передбачено наступні види соціальної допомоги населенню:

- допомога для малозабезпечених сімей;
- допомога для одиноких жінок, які мають дітей;
- допомога у розрахунку на дітей, що є хворими на тяжкі хвороби, котрим не було встановлено інвалідність;
- допомога у розрахунку на дітей, над котрими встановлено опіку або піклування;
- щомісячна грошова допомога особам, котрі проживають разом із особами, що мають інвалідність 1-ї чи 2-ї групи через виникнення психічного розладу у них;
- тимчасова державна допомога дітям, за умови, що їх батьки ухиляються від обов'язкової сплати аліментів, котрі не мають можливості утримувати власну дитину чи ж їхнє місце проживання є невідомим;

- щомісячна адресна допомога для ВПО з метою покриття витрат на їхнє проживання, включаючи оплату житлово-комунальних послуг тощо;
- тимчасова державна соціальна допомога для непрацюючої особи, котра досягла рівня загального пенсійного віку, при цьому не набула права з виплати пенсії [70].

Соціальний захист населення України в умовах воєнного стану упродовж 2022-2024 років охоплював підтримку військовослужбовців, підтримку внутрішньо переміщених осіб, гарантував продовження стандартних соціальних послуг (як пенсії, допомога по безробіттю, інші виплати тощо). Пріоритетом була допомога тим особам, які постраждали від агресії, допомога включала надання медичної допомоги, надання психологічної допомоги, а також реабілітаційної допомоги особам, звільненим із полону, окрім вказаного допомога включала соціальної адаптації тощо.

Основні аспекти соціального захисту населення під час війни, як показало проведене дослідження, включають подані нижче у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Напрямки соціального захисту населення під час війни

Напрямок	Характеристика
1	2
Підтримка військовослужбовців	Держава забезпечує комплекс правових, а також соціальних гарантій для військовослужбовців, включаючи і членів їхніх родин, враховуючи особливий статус проходження служби
Захист військовослужбовців, звільнених з полону	Військовослужбовцям, звільненим із полону, куди вони потрапили внаслідок збройної агресії сусідньої країни, надається необхідна медична допомога, необхідна психологічна, а також реабілітаційна допомога, надаються соціальні послуги, а також здійснюється їх професійна адаптація
Пільгове санаторно-курортне лікування для звільнених з полону	Військовослужбовці, звільнені із полону, мають право на отримання пільгового лікування або ж мають право на компенсацію вартості пільгового лікування

Продовження таблиці 2.2

1	2
Соціальні виплати для населення	Надання стандартних соціальних виплат, що включають виплати пенсій, надання допомоги при народженні дитини, надання допомоги по безробіттю тощо
Підтримка найбільш вразливих категорій населення	Уряд держави реалізує програми, що спрямовані на покращення становища найбільш соціально вразливих категорій населення та тих осіб, що опинилися в скрутних життєвих обставинах

Джерело: побудовано автором

Нормативно-правова база системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні далека від ідеальної, адже існують певні проблеми, у першу чергу, недостатня фінансова підтримка, а також неефективність механізмів надання внутрішньо переміщеним особам допомоги. Але, у межах чинних законодавчих актів України, внутрішньо переміщені особи мають законне право на соціальний захист, а також на отримання пільг і допомоги у певних сферах життєдіяльності, вказане допомагає поліпшити умови життя ВПО та допомагає поліпшити умови їх інтеграції у нове середовище.

Наразі уряд України продовжує і зараз працювати над поступовим покращенням соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та вдосконаленням розроблених механізмів надання їм допомоги. Вказані заходи включають як розробку нових законодавчих актів, так і вдосконалення сформованих механізмів надання ВПО допомоги, а також покращення умов розміщення внутрішньо переміщених осіб в гуртожитках й у інших типах соціальних установ.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» «відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб» [2].

Допомога на проживання для внутрішньо переміщених осіб – це один із найважливіших інструментів задля їх підтримки. Загалом, це – одна із найбільших програм за сумою фінансування із державного бюджету. Загалом, на 2023 рік на даний вид допомоги було передбачено у державному бюджеті близько 57 мільярдів гривень. Було профінансовано виплати для більше ніж 2,6 мільйонів осіб.

З метою осучаснення умов щодо надання допомоги для внутрішньо переміщених осіб, Уряд України ухвалив постанову, де було уточнено параметри надання даного виду підтримки. Так, для усіх ВПО, котрі отримували допомогу, починаючи із 1 серпня 2023 року вона була автоматично продовжена виплату ще на наступні шість місяців, тобто до кінця січня 2024 року.

Допомога була продовжена для всіх внутрішньо переміщених осіб, котрі проживали на території України у розмірах, вказаних нижче:

- для осіб з інвалідністю, а також для дітей – допомога у розмірі 3 тисяч гривень;
- для інших осіб – допомога у розмірі 2 тисяч гривень.

Ще у 2023 році, виплати не продовжували особам:

- котрі перебували за кордоном більше за 30-ть календарних днів підряд без обґрунтованих причин, котрі підтверджувалися документально (загалом, обґрунтованими були причини, за яких людина була у відрядженні або ж на стажуванні, людина перебувала на лікуванні чи ж на реабілітації, людина доглядала за хворою дитиною, а також оздоровлювала власну дитину тощо);
- котрі повернулися до попередньо покинутого ними місця проживання.

У травні 2023 року Кабінет Міністрів України схвалив певні зміни до попередньо встановленого Порядку формування фондів житла, яке призначене для забезпечення тимчасового проживання ВПО. Даний фонд формується, як відомо, органами місцевого самоврядування.

Усі житлові приміщення, призначені для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, зокрема, надавалися із фонду з числа працівників підприємств, котрі були релоковані у більш безпечні регіони країни, а також – внутрішньо переміщених осіб, котрі належать до найбільш вразливих верств населення.

Кабінет Міністрів України затвердив чіткий перелік найбільш соціально незахищених верств населення з числа ВПО, котрі мають право на отримання необхідного їм тимчасового житла.

До переліку вразливих категорій населення, зокрема, належать наступні:

- сім'ї військовослужбовців, котрі беруть участь у бойових діях;
- особи, що мають інвалідність;
- особи у віці старше 60-ти років;
- особи, котрі самотійно виховують власну дитину;
- діти-сироти, а також діти, що були позбавлені батьківського піклування;
- багатодітні, а також малозабезпечені сім'ї [49, с. 17].

Із 1 вересня 2023 року виплату було припинено тим внутрішньо переміщеним особам, котрі:

- придбали новий транспортний засіб (а саме той, із року випуску котрого минуло менше за 5-ть років), окрім авто, котрі були придбані волонтерами, а також передані для оборони нашої країни;
- придбали певну земельну ділянку, будинок чи квартиру, на загальну суму більше сто тисяч гривень (окрім житла, що було отримано ними за рахунок державного або ж місцевого бюджету);
- мали на банківському депозитному рахунку більше ста тисяч гривень;
- придбали іноземну валюту (окрім валюти, що була отримана ними від благодійних організацій чи ж придбана з метою оплати медичних послуг, з метою оплати соціальних послуг, з метою оплати освітніх послуг тощо), а також банківські метали вартістю більше ста тисяч гривень;

- мали у власності житло, котре було розташовано на інших територіях країни ніж тих, де саме велися чи ведуться активні (чи можливі) бойові дії чи ж які є окупованими, коли вказане житло мало загальну площу більше 13,65 метрів квадратних на одного члена сім'ї.

2.2 Загальна характеристика та умови функціонування Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради

Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради, відповідно до його Положення, затвердженого 28 травня 2024 року № 40/VIII-13, забезпечує реалізацію сформованої державної політики у межах території громади з питань соціального захисту, а також соціального обслуговування населення території громади [11].

Основною метою діяльності Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради є забезпечення державних гарантій відносно соціального захисту населення міста Чернігів.

Основними завданнями Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради виступають подані нижче:

- забезпечення процесу реалізації сформованої державної політики з питань соціально-трудових відносин, з питань оплати праці, охорони праці і забезпечення належних умов праці населення, з питань соціального захисту населення та його соціального обслуговування;
- здійснення реалізації сформованої державної ветеранської політики, у тому числі і відносно соціального захисту ветеранів війни, відносно забезпечення прав та свобод вказаних осіб у випадку переходу їх від військової служби вже до цивільного життя;
- подальше забезпечення у рамках повноважень дотримання діючого законодавства України про працю, законодавства України про охорону праці та про оплату праці, законодавства України про соціальний захист населення міста Чернігів;

- контроль цільового використання коштів, що були передбачені на здійснення соціального захисту населення міста;
- забезпечення нарахування та виплати встановлених діючим законодавством України соціальних допомог населенню, нарахування та виплати компенсацій, а також інших соціальних виплат тощо;
- забезпечення реалізації сформованої державної політики соціального захисту, у першу чергу осіб, що мають статус ВПО;
- виконання покладених функцій головного розпорядника грошових коштів з бюджету територіальної громади, спрямованих на здійснення ряду заходів щодо виконання державних програм забезпечення соціального захисту міського населення за рахунок коштів державного бюджету;
- нагляд за дотриманням вимог діючого національного законодавства під час призначення (або ж під час перерахунку), а також виплати пенсій населенню місцевим органом ПФУ;
- організація та забезпечення санаторно-курортного лікування для осіб з інвалідністю, для ветеранів війни, а також для громадян, котрі постраждали внаслідок катастрофи на ЧАЕС, виплату грошових компенсацій за невикористані санаторно-курортні путівки чи ж вартості санаторно-курортного лікування за власний рахунок певним категоріям громадян міста Чернігів;
- внесення у встановленому діючим законодавством порядку подання з метою призначення опікуна, призначення піклувальника у випадку визнання певної фізичної особи недієздатною, у випадку обмеження цивільної дієздатності такої особи та встановлення опіки для нею, або ж піклування; а також подає у встановленому діючим законодавством порядку заяву щодо звільнення від повноважень опікуна, заяву щодо звільнення від повноважень піклувальника тощо; видає у встановленому діючим законодавством порядку встановленого зразка посвідчення опікуна, а також посвідчення піклувальника тощо;
- забезпечення, у випадку необхідності, влаштування до будинків-

інтернатів (влаштування до пансіонатів) осіб похилого віку, громадян з інвалідністю, а також дітей із інвалідністю [65].

Основні відомості про Департамент подано у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Напрямки соціального захисту населення під час війни

Категорія	Склад
1	2
Назва	Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради
Засновник	Чернігівська міська рада
Ідентифікаційний код засновника	34339125
Ідентифікаційний код Департаменту	43649464
Юридична адреса Департаменту	14017, місто Чернігів, вулиця Івана Мазепи, будинок 19
Електронна адреса Департаменту	dp_soc@chernigiv-rada.gov.ua
Номер телефону Департаменту	+38(0462) 642-088

Джерело: побудовано автором на основі [65]

Вищим органом Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради є його засновник (Чернігівська міська рада).

Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради є неприбутковою установою, адже не має за мету діяльності отримання будь-яких доходів.

Загалом забороняється розподіляти отримані доходи (або ж прибутки) чи їхні частини з метою розподілу серед засновників (або ж учасників) Департаменту, серед його членів чи серед працівників (окрім здійснення оплати їх праці, а також окрім нарахування єдиного соціального внеску тощо), серед членів органів управління, а також інших серед, пов'язаних із ними, посадових осіб.

Доходи (або ж прибутки) Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради використовуються тільки з метою фінансування

видатків, необхідних для утримання Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради, реалізації мети (основних цілей і завдань) та основних напрямів діяльності даної установи, визначених установчими документами Департаменту.

Ліквідація й реорганізація Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради здійснюється лише за рішенням, засновника, тобто Чернігівської міської ради або ж у іншому порядку, що був встановлений діючим законодавством України.

У випадку припинення юридичної особи (тобто у результаті ліквідації Департаменту, його злиття, поділу, а також приєднання чи перетворення) передача усіх активів, які залишились, відбувається одній чи ж кільком неприбутковим організаціям, котрі були визначені засновником, у іншому випадку такі активи зараховуються у якості доходу до бюджету міської територіальної громади.

Структура Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради, чисельність його персоналу, штатний розпис тощо затверджуються тільки Чернігівським міським головою, а саме Положення про Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради затверджуються Чернігівською міською радою.

До загальної структури Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради входять наступні структурні підрозділи:

- 1) відділ фінансового забезпечення Департаменту,
- 2) відділ праці Департаменту,
- 3) відділ правової й кадрової роботи Департаменту,
- 4) відділ організаційної роботи й документообігу Департаменту,
- 5) відділ програмного, а також комп'ютерного забезпечення Департаменту,
- 6) господарський відділ Департаменту,
- 7) відділ із питань здійснення ветеранської політики,
- 8) управління Департаменту із питань адресних соціальних допомог

населенню,

9) управління державних соціальних гарантій, а також розвитку соціальних послуг Департаменту.

Перераховані структурні підрозділи Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради діють на основі їхніх положень, що були затверджені директором даної установи за умови погодження з посадовою особою, котра була визначеною у відповідності до проведеного розподілу функціональних повноважень.

Усі посадові інструкції персоналу Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради в установленому законодавством порядку затверджуються лише директором даної установи за умови погодження з посадовою особою, котра була визначеною у відповідності до проведеного розподілу функціональних повноважень.

Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради очолює директор, котрий призначається на дану посаду або ж на конкурсній основі, або ж за іншою процедурою, що передбачена діючим законодавством. Директор звільняється із вказаної посади лише Чернігівським міським головою. У випадку відсутності директора Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради його очолює один із заступників, тобто один із начальників управлінь Департаменту.

На посаду директора Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради призначається особа, що має вищу освіту не нижче рівня магістра (спеціаліста), особа з вільним володінням державною мовою, особа зі стажем роботи у органах місцевого самоврядування, зі стажем роботи на посадах державної служби чи ж особа із досвідом роботи керівника підприємства, установа або ж організацій не менше двох років.

Загалом, директор Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради:

- здійснює управління діяльністю даної установи, розподіляє обов'язки між персоналом, очолює і контролює їхню роботу тощо. Забезпечує

виконання усіх покладених на установу завдань;

- у рамках сформованих компетенції безпосередньо формує та реалізує експертизу нормативно-правових актів, що надійшли від органів місцевого самоврядування;

- у рамках сформованих компетенції видає накази, а також контролює їхнє виконання;

- у рамках сформованих Чернігівському міському голові надає пропозиції відносно структури та відносно штатного розпису установи;

- затверджує положення про усі структурні підрозділи даного департаменту, затверджує посадові інструкції персоналу за погодженням із кожною посадовою особою Департаменту, визначеною у відповідності до закріплених функціональних повноважень;

- здійснює розпорядження бюджетними коштами у рамках затвердженого кошторису. Також має право здійснення першого підпису на фінансових документах Департаменту;

- забезпечує процес підготовки матеріалів, які мають відношення до компетенції даної установи, на розгляд міської ради, на розгляд виконавчого комітету міської ради, на розгляд Чернігівського міського голови, а також посадової особи, що була визначена у відповідності до розподілу її функціональних повноважень тощо

- затверджує розроблені плани роботи Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради;

- бере активну участь у рамках компетенції Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради у ході розробки проєктів щодо комплексних регіональних, комплексних місцевих програм, у ході розробки аналітичних матеріалів, а також планових показників та заходів, конкретних пропозицій;

- укладає договори, що будуть спрямовані на виконання завдань й основних функцій установи;

- забезпечує співробітництво Департаменту із усіма іншими

виконавчими органами, співробітництво з органами місцевого самоврядування, співробітництво з представницькими органами, співробітництво з підприємствами, установами, незалежно від форми їх власності, а також і співробітництво з об'єднаннями громадян тощо;

- здійснює прийом громадян міста із питань, котрі належать до компетенції даної установи, вживає конкретних заходів відносно своєчасного розгляду усіх депутатських запитів, відносно своєчасного розгляду заяв, звернень, а також скарг від громадян, від підприємств та установ із питань, що були віднесені до компетенції установи;

- забезпечує своєчасне опрацювання усіх можливих запитів на публічну інформацію щодо питань, які віднесені до компетенції установи, надає відповіді на дані запити у порядку, а також і строки, визначені чинним законодавством;

- згідно з чинного законодавства подає пропозиції до міського голови відносно призначення на посади, відносно звільнення із посад, а також переміщення персоналу Департаменту, відносно своєчасного заміщення усіх вакансій, відносно присвоєння чергових рангів працівників, заохочення, а також накладення стягнень на працівників;

- забезпечує та стимулює систематичне підвищення рівня кваліфікації персоналу установи, контролює рівень трудової дисципліни, рівень виконавчої дисципліни у колективі установи;

- забезпечує дотримання персоналом установи законодавства про працю і законодавства з питань служби у органах місцевого самоврядування тощо;

- аналізує результати роботи персоналу установи, вживає заходів відносно підвищення рівня їх ефективності;

- вчасно інформує міського голову, а також посадову особу, що була визначена у відповідності до здійсненого розподілу функціональних повноважень, щодо стану виконання завдань й основних функцій, які були покладені на Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради;

- вчасно звітує перед міським головою про роботу даного департаменту;
- здійснює контроль виконанням рішень міської ради, рішень її виконавчого комітету;
- забезпечує роботу щодо ведення кадрового діловодства та щодо збереження документів в установі. Забезпечує у межах визначених компетенції і в випадках, що передбачені діючим законодавством, роботу із інформацією, котра має гриф «Для службового користування» й має гриф «Для службового користування літер М»;
- виконує також інші функції, що передбачені діючим законодавством.

Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради бере участь у справах, участь у спорах, у процесах у судах через директора власного департаменту і/чи юрисконсульта, тощо.

З метою реалізації усіх на Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради покладених основних завдань та функцій, з метою виконання посадових завдань, а також обов'язків працівниками даної установи, доручень керівництва установи, у межах визначених компетенції, взаємодіє із персоналом виконавчих органів міської ради, взаємодіє із персоналом підприємств, організацій та установ, взаємодіє із представниками від місцевих органів виконавчої влади, а також представниками органів місцевого самоврядування, їхніх структурних підрозділів, а також територіальних представництв, певних громадських об'єднань, надає й отримує усю необхідну інформацію, при цьому, у межах визначеної компетенції, за дорученням від безпосереднього керівника установи, взаємодіє із представниками ЗМІ, представниками силових структур, представниками правоохоронних органів, представниками наглядових органів, представниками контролюючих органів та представниками судових органів.

2.3 Аналіз ефективності програм соціального захисту населення міста Чернігів на протязі 2022-2024 років

Дані щодо кількості звернень до різних структурних підрозділів Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради подано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Напрямки соціального захисту населення під час війни

Показник	2023 рік	2024 рік	Приріст	
			абс.	відношн., %
1	2			
Звернулось у відділ з питань ветеранської політики, осіб	4862	6466	1604	32,99
Звернулось у відділ прийому соціальних допомог, осіб	22972	20515	-2457	-10,70
Звернулось у відділ по роботі з внутрішньо переміщеними особами, осіб	8354	10966	2612	31,27
Звернулось за встановленням статусу багатодітної сім'ї та оформленням пільг на житлово-комунальні послуги, осіб	3134	2747	-387	-12,35
Звернулось за роз'ясненням щодо виплати соціальних допомог та довідками про доходи, осіб	2167	1702	-465	-21,46
Звернулось до відділу у справах осіб з інвалідністю, осіб	4398	4756	358	8,14
Звернулось до відділу з реалізації соціальних програм, осіб	1179	1167	-12	-1,02
Інші звернення, осіб	7632	28495	20863	273,36

Продовження таблиці 2.4

1	2			
Усього звернень, осіб	54698	76814	22116	40,43

Джерело: побудовано автором за даними звітів Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради

Як показало проведене дослідження, найбільша кількість звернень громадян до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради була у відділ прийому соціальних допомог. У 2023 році до даного відділу Департаменту звернулося 22972 осіб, а у 2024 році вже на 10,7% менше, або ж на 2457 осіб менше, адже загальна кількість вказаних звернень складала 20515 осіб.

Другою за кількістю звернень була стаття «Звернулось у відділ по роботі з внутрішньо переміщеними особами». Загалом, кількість звернень громадян до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради з приводу отримання статусу та подальшої підтримки у статусі внутрішньо переміщених осіб становила 8354 осіб у 2023 році та 10966 8354 осіб.

У 2023 році у відділ з питань ветеранської політики Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради звернулось 4862 особи, а у 2024 році 6466 осіб, що на 32,99% чи на 1604 осіб більше за попередній період.

За встановленням статусу багатодітної сім'ї та оформленням пільг на житлово-комунальні послуги до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради звернулась наступна кількість жителів міста Чернігів: 3134 осіб у 2023 році та 2747 осіб у 2024 році.

З метою роз'яснення щодо виплати соціальних допомог та довідками про доходи до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради звернулась наступна кількість жителів міста Чернігів: 2167 осіб у 2023 році та 1702 осіб у 2024 році.

У 2023 році у відділ з питань реалізації соціальних програм Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради звернулось

1179 особи, а у 2024 році 1167 осіб, що на 1,02% чи на 12 осіб менше за попередній період.

Загальна кількість звернень жителів міста Чернігів до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради зросла з 54698 у 2023 році до 76814 у 2024 році, тобто на 40,43% чи на 22116 звернень.

Структура звернень громадян до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради упродовж аналізованого періоду подана на рисунку 2.1.

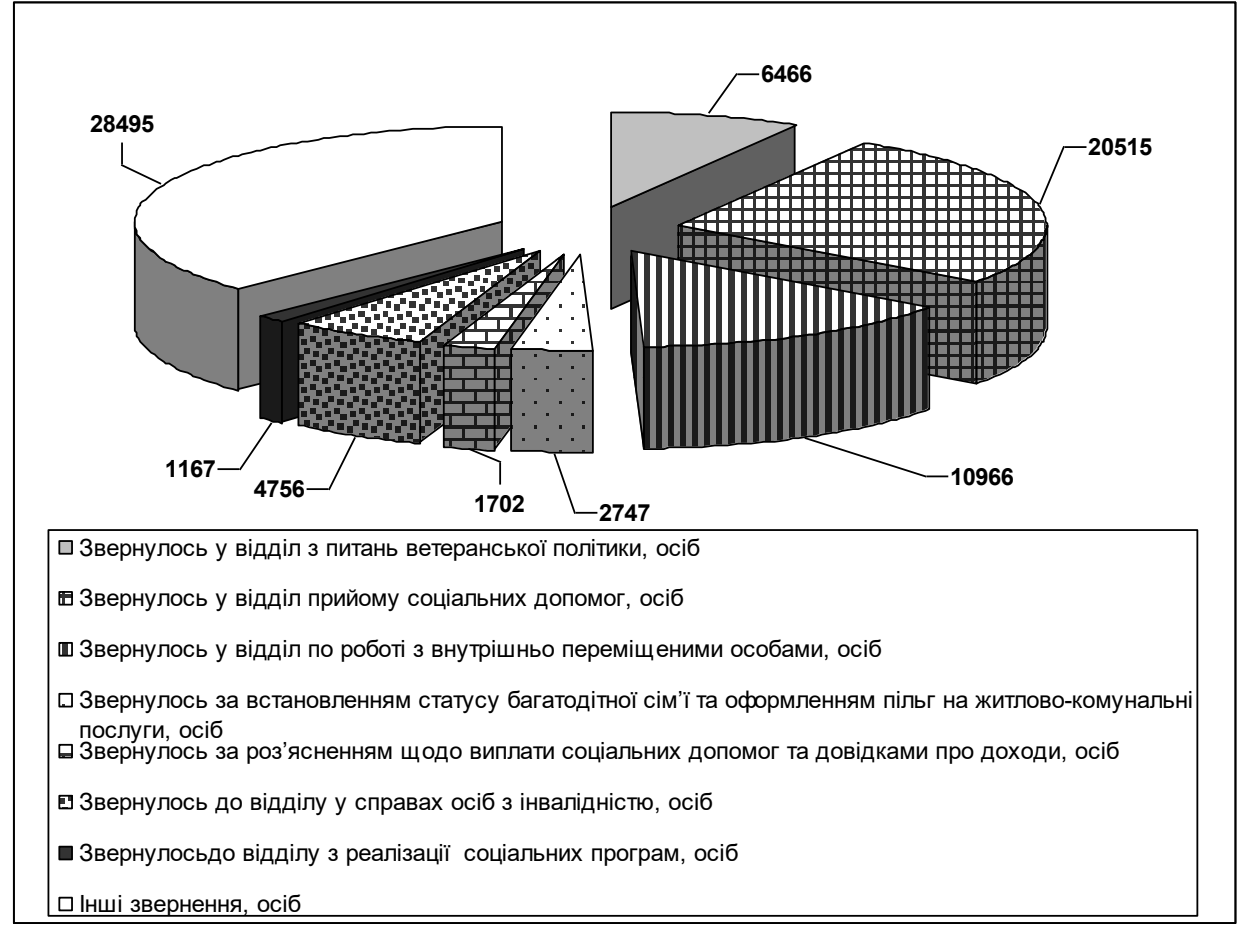

Рис. 2.1. Звернення громадян до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради упродовж 2023-2024 років

Джерело: побудовано автором на основі даних таблиці 2.4

Подальше дослідження показало, що на кінець 2024 року у місті Чернігів діяло п'ять колективних угод, дією яких було охоплено 37,6 тисяч працівників (проти 31,4 тисяч працівників наприкінці 2023 року), а також

1101 колективний договір, зобов'язаннями котрого було охоплено 80,7 тисяч працівників (у 2023 році колективними зобов'язаннями ж такої кількості колективних договорів було охоплено 80,7 тисяч працівників).

На протязі 2024 року було зареєстровано 50 колективних договорів (49 колективних договорів у 2023 році), а також було зареєстровано 64 зміни й певні доповнення до існуючих колективних договорів (60 змін і доповнень у 2023 році).

У результаті повідомної реєстрації у 2024 році Департаментом соціальної політики Чернігівської міської ради було надано 601 рекомендацій відносно приведення положень колективних договорів до норм діючого законодавства України, а також надано 474 консультації щодо урегулювання трудових відносин й урегулювання оплати праці у місті Чернігів.

На протязі 2024 року Департаментом соціальної політики Чернігівської міської ради було прийнято рішення про надання статусу, а також було видано посвідчення ветеранам війни у відповідності до ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а саме:

- особам із інвалідністю, що стала наслідком війни – 284 посвідчень (проти 190 у 2023 році);
- подовжено строк дії 173 посвідчень особи, що мала інвалідність, як внаслідок війни (проти 120 у 2023 році);
- видано 41 посвідчення членам сім'ї загиблого (або ж померлого) ветерана війни (проти 90 у 2023 році);
- видано 481 посвідчення членам сім'ї загиблого (або ж померлого) Захисника та Захисниці (проти 259 у 2023 році);
- видано 52 листа-талона на пільговий проїзд для ветеранів війни (проти 79 у 2023 році);
- видано 12 посвідчень «Ветеран праці» особам з числа жителів міста Чернігів (проти 20 у 2023 році).

На протязі 2024 року на обліку у Департаменті соціальної політики Чернігівської міської ради перебувало 982 особи (рисунки 2.2), з яких:

- 16 осіб членів сім'ї загиблих у Афганістані;
- 126 осіб членів сім'ї загиблих у АТО/ООС; с
- 840 осіб членів сім'ї загиблих Захисників, а також Захисниць України.

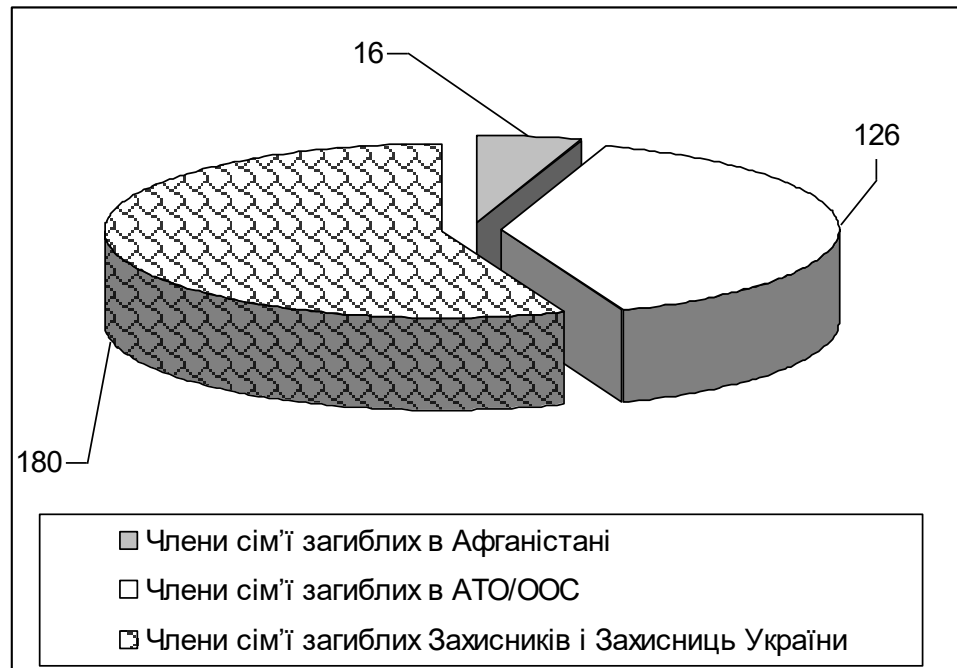

Рис. 2.2. Особи, що перебували на обліку у Департаменті соціальної політики Чернігівської міської ради упродовж 2024 року

Джерело: побудовано автором на основі даних звіту Департаменту

Працівниками Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради у 2024 році була проведена робота з питань надання щомісячної матеріальної допомоги на суму 500 грн для кожного з членів сім'ї загиблих (або ж померлих) ветеранів війни, котрі мали на це право у відповідності до «Програми соціальної підтримки Захисників і Захисниць України, членів їх сімей та осіб, які постраждали від військової агресії російської федерації на території Чернігівської області, на 2024-2026 роки».

«Дія Програми поширюється на учасників антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил, осіб, які беруть/брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України (далі – Захисники і Захисниці України), членів їх

сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, членів сімей військовослужбовців, які загинули (пропали безвісти) в Афганістані при виконанні інтернаціонального обов'язку, а також осіб, які постраждали від військової агресії російської федерації на території Чернігівської області» [12].

Упродовж 2024 році до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради звернулось 86 осіб за сприянням у відшкодуванні витрат на поховання померлих (чи ж загиблих) учасників бойових дій, а також постраждалих учасників Революції Гідності, осіб, що отримали інвалідністю унаслідок війни. Працівниками Департаменту було підготовлено й передано сформовані списки для здійснення вказаної вище виплати.

Упродовж 2024 року працівниками Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради було прийнято та у подальшому опрацьовано 853 заяви військовозобов'язаних жителів міста Чернігів про надання їм одноразової матеріальної допомоги, через той факт, що вони були призвані до лав ЗСУ за мобілізацією на весь особливий період, а також 747 заяв про надання на кожного із членів сім'ї загиблих (або ж померлих) Захисників та Захисниць України щомісячної матеріальної допомоги на суму 500 грн. Окрім того було прийнято 12 заяв про надання для кожного з членів сім'ї військовослужбовців, котрі загинули (або ж пропали безвісти) у Афганістані матеріальної щомісячної допомоги на суму 500 грн, було прийнято 267 заяв про надання разової матеріальної допомоги для особи, що є членами сімей загиблих (або ж померлих) Захисників і Захисниць України. Також, упродовж 2024 року працівниками Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради було прийнято 45 заяв щодо виплату разової грошової компенсації за самостійне виготовлення й встановлення ними надмогильного пам'ятника.

Упродовж 2024 року з державного бюджету до бюджету міста була перерахована субвенція з метою виплати грошової компенсації жилі

приміщення у розмірі 124000,193 тисяч гривень для 53 осіб.

На кінець 2024 року житло придбали для 23 осіб, при цьому загальна сума вартості придбаного житла становила 53053,602 гривень.

Дані щодо роботи Департаменту з внутрішньо переміщеними особами у місті Чернігові на протязі 2023-2024 років подано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Показники роботи Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради з внутрішньо переміщеними особами у місті Чернігові
у 2023-2024 роках

Показник	2023 рік	2024 рік	Приріст	
			абс.	віднош., %
Кількість осіб, що перебували на обліку у Єдиній інформаційній базі щодо внутрішньо переміщених осіб у місті	10979	11613	634	5,77
- з 24 лютого 2022 року, осіб	9160	9924	764	8,34
Стало на облік упродовж року, осіб	3607	2536	-1071	-29,69
- звернулись особисто, осіб	2514	1746	-768	-30,55

Джерело: побудовано автором за даними звітів Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради

Отже, протягом двох останніх років, що аналізувалися у кваліфікаційній роботі, дещо зросла кількість осіб, котрі перебували на обліку у так званій Єдиній інформаційній базі щодо внутрішньо переміщених осіб по місту Чернігів, з 10979 осіб у 2023 році до 11613 осіб у 2024 році. Кількість осіб вказаної категорії протягом двох аналізованих років збільшилась на 5,77% або ж на 634 особи.

Із загальної кількості осіб, котрі перебували на обліку у так званій Єдиній інформаційній базі щодо внутрішньо переміщених осіб по місту

Чернігів 9160 осіб у 2023 році перебували на вказаному обліку 3 24 лютого 2022 року, а також 9924 у 2024 році перебували на вказаному обліку 3 24 лютого 2022 року (рисунок 2.3).

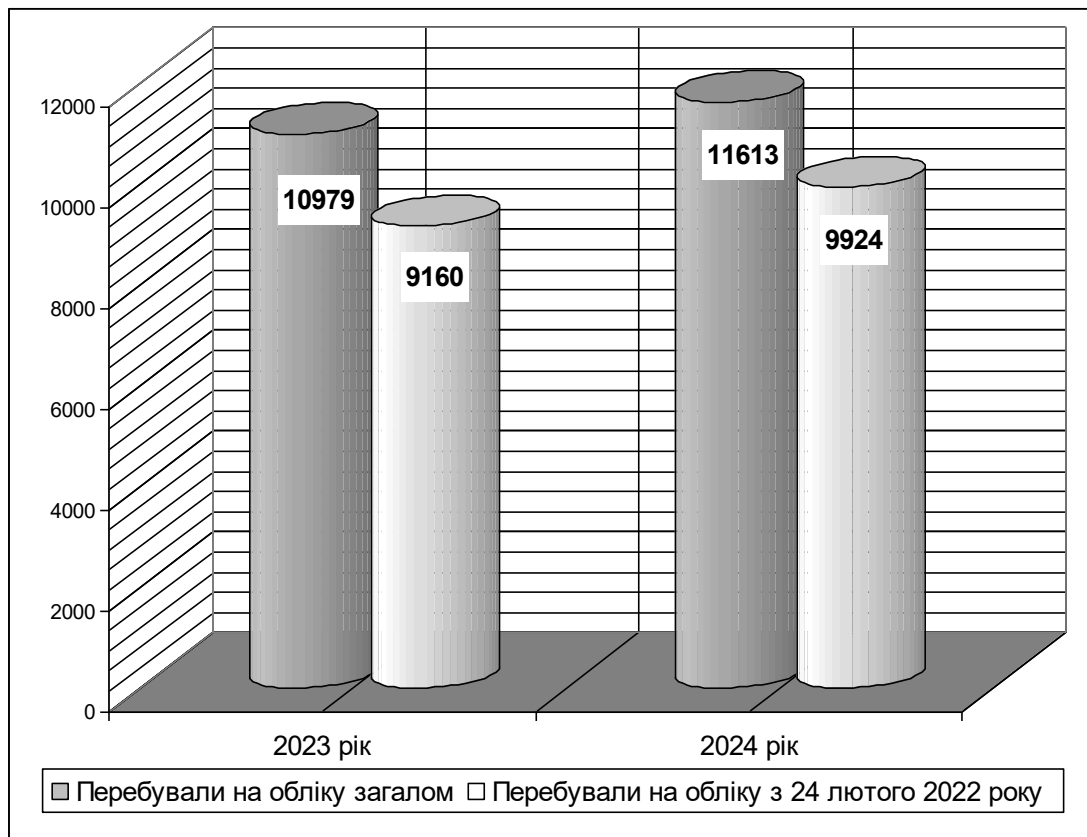

Рис. 2.2. Особи, що перебували на обліку у Єдиній інформаційній базі щодо внутрішньо переміщених осіб у місті Чернігів

Джерело: побудовано автором на основі даних таблиці 2.5

Упродовж 2023 року стало на облік Єдину інформаційну базу щодо внутрішньо переміщених осіб у місті Чернігів 3607 осіб (з них 2514 осіб звернулись самостійно). У наступному 2024 році кількість вказаних осіб зменшилась майже ні 30% і становила 2536 осіб (з них 1746 осіб звернулись самостійно).

Протягом 2024 року Департаментом з внутрішньо переміщеними особами у місті Чернігові було прийнято багато рішень щодо призначення громадянам міста компенсацій та допомог, а саме:

- 3629 особам було призначено щорічну допомоги на оздоровлення;
- 13 особам було призначено одноразову компенсації за шкоду, що була

заподіяна їх здоров'ю, як учасникам ліквідації наслідків аварії, яка сталася на ЧАЕС, адже вони інвалідність внаслідок вказаної катастрофи;

- 35 особам було призначено одноразову компенсації для сімей через втрату годувальника;

- 2 особам було призначено щомісячну грошову компенсацію, спрямовану на дітей із інвалідністю, котра пов'язаною із наслідками катастрофи на ЧАЕС, котрі не харчуються у закладах освіти (тобто у їх їдальнях), у розрахунку за усі дні невідвідування такими особами закладів освіти;

- 48 особам було призначено компенсацію за пільгове забезпечення їх продуктами харчування як громадян, котрі прибули із інших районів країни, через зміну категорії.

Департаментом соціальної політики Чернігівської міської ради у 2024 році було забезпечено реалізацію місцевих прийнятих програм щодо соціальної підтримки населення, за якими за було здійснено наступні виплати жителям міста Чернігів:

- виплати допомоги 170 особам на поховання певних категорій осіб, що надавались виконавцю волевиявлення померлого чи ж особі, котра взяла на себе обов'язок поховати померлого на загальну суму 277,8 тисяч гривень;

- виплати одноразової матеріальної допомоги 47 жителям міста Чернігова, що є власниками приватних житлових будинків, котрі було знищено чи ж пошкоджено через російську військову агресію на суму 554,5 тисяч гривень;

- виплати 16 особам часткової компенсації витрат на ремонт, витрат на відновлення вікон, які пошкоджені або ж знищених через російську військову агресію на загальну суму 143581,4 тисяч гривень;

- виплати 747 особам щомісячної матеріальної допомоги з метою покриття витрат, пов'язаних з оплатою житлово-комунальних послуг для члені сімей померлих чи загиблих Захисників і Захисниць України на суму 3 000,0 тисяч гривень;

- виплати 12 особам членам сімей військовослужбовців, котрі загинули в Афганістані (або ж пропали безвісти), які виконували інтернаціональний обов'язок на загальну суму 60,0 тисяч гривень;

- виплати одноразової матеріальної допомоги 569 особам військовозобов'язаним, котрі на особливий період були призвані за мобілізацією на загальну суму 11380,0 тисяч гривень;

- виплати одноразової матеріальної допомоги 312 особам для членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України на загальну суму 14 198,3 тисяч гривень.

Висновки до другого розділу

Питання соціального добробуту, а також формування нових соціальних гарантій відносно захисту прав й законних інтересів громадян нашої країни в умовах воєнного стану є викликом не тільки для держави, вони обумовили прийняття цілого ряду різних актів, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Так напрями соціальної політики було визначено у «Плані дій Ради Європи для України» упродовж 2023-2026 років, як «Стійкість, відновлення та відбудова».

Введення в Україні воєнного стану створило необхідність кардинально переформатувати стратегію розвитку країни, за таких умов особливої підтримки з боку держави у першу чергу потребувала саме сфера соціального захисту певних найбільш вразливих верств населення, котрі опинились у дуже скрутному становищі за рахунок перебування на окупованих територіях країни, котрі залишились без житла, котрі були вимушені переїхати до інших регіонів країни тощо. Формування та впровадження нових політик щодо соціального захисту населення не може якісно здійснюватись без їхнього належного нормативно-правового забезпечення.

Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради створений та функціонує з метою забезпечення державних гарантій відносно

соціального захисту населення міста Чернігів.

Проведене дослідження показало, що протягом аналізованого періоду кількість звернень жителів міста Чернігів до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради зросла з 54698 до 76814, тобто на 40,43% чи на 22116 звернень.

Департаментом соціальної політики Чернігівської міської ради здійснювалась робота щодо підготовки документів, робота по нарахуванню та формуванню заявок відносно фінансування окремих форм соціальної допомоги населенню, здійснювалась робота щодо підготівки реєстрів для виплати різних форм державної соціальної допомоги населенню, компенсацій, а також допомог за прийнятими місцевими програмами у відповідності до рішень, прийнятими Чернігівською міською радою.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЧЕРЕЗ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1 Пропозиції щодо формування соціальної політики у повоєнний період

Початок повномасштабної війни в Україні ще у лютому 2022 року став причиною глибокої соціально-економічної кризи, результати котрої значно вплинули на усі сфери життєдіяльності населення країни. Особливо гостро постала проблема забезпечення реалізації достатньо ефективної соціальної політики, так як мільйони людей в країні опинилися перейшли до категорії соціальної вразливості, а саме внутрішньо переміщені особи з певних регіонів, ветерани, особи, що мають інвалідність, особи, що постраждали від бойових дій, сім'ї, що мають з дітьми, а також малозабезпечені особи.

У вказаних вище умовах соціальна політика держави має бути не тільки інструментом забезпечення підтримки населення, а також фактором збереження національної єдності, чинником збереження довіри до нашої держави, а також чинником суспільної стабільності тощо.

Як слушно зазначає Зоряна Бурик «...теперішні виклики потребують не тільки оперативного реагування на кризи, ай стратегічного переобмірковування підходів до соціальної політики. Її відновлення в післявоєнний період має відбуватися з урахуванням засад сталого розвитку. Зокрема, важливим є впровадження Цілей сталого розвитку ООН, з акцентом на подолання бідності, забезпечення інклюзивної освіти, гідної праці, соціального захисту та зменшення нерівності...» [61, с. 34].

У той же час післявоєнне відбудування країни потребує не просто розв'язання найнагальніших існуючих гуманітарних негараздів у суспільстві, а також формування тривалої стратегії сталого розвитку, котра інтегрує соціальні складники, сучасні економічні реалії та екологічні основи.

Зважаючи на вказане, соціальна політика держави має бути не просто адаптивною до умов кризи, а також бути спроможною сприяти поступовому формуванню суспільства справедливого, а також інклюзивного й стійкого.

Аналіз сучасних викликів реалізації соціальної політики держави в умовах повномасштабної війни і значення даного типу політики у повоєнному відновленні країни з урахування Цілей її сталого розвитку є дуже важливим у процесі розробки найбільш дієвих державних рішень, у процесі формування високого рівня соціальної згуртованості, а також відновлення потенціалу нашої країни.

Соціальна політика, як відомо, є комплексом заходів, котрі впроваджує керівництво держави з метою забезпечення добробуту власного населення, з метою реалізації захисту вразливих верств населення, задля збереження соціальної стабільності, а також забезпечення соціальної справедливості у суспільстві.

В сучасних умовах, тобто в умовах соціальних трансформацій, що викликано повномасштабною війною, зростає потреба в пристосовних і найбільш гнучких формах соціальної політики, що орієнтовані вже на довгострокову перспективу. Загалом соціальна політика виступає у формі одного з ключових інструментів забезпечення гарантування життєздатності української держави та добробуту її громадян. Соціальна політика відіграє важливу роль в процесі формування соціальної безпеки, у процесі згуртованості українського суспільства та підтримці найбільш вразливіших категорій населення [69, с. 528].

Дослідження основних функцій соціальної політики держави в умовах сучасних перетворень дає можливість більш глибоко усвідомити її потенціал у формі стабілізуючого, захисного, а також відновного механізму. Дослідження є надважливою передумовою у процесі вдосконалення системи соціального управління, а також поступового збільшення рівня ефективності сформованої державної політики, особливо у питаннях соціального захисту населення.

Функції соціальної політики нашої держави в умовах війни й у повоєнний період подані у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Функції соціальної політики держави в умовах війни та післявоєнного відновлення

№ з/п	Функції соціальної політики	Коротка характеристика
1	2	3
1.	Захисна	Полягає у забезпеченні соціального захисту населення, особливо його найбільш вразливих верств. У період війни та кризи вказана функція приймає першочергове значення, так як від її реалізації залежить буквально виживання мільйонів громадян країни
2.	Регуляторна	Дана функція передбачає певне державне втручання у трудові взаємовідносини, державне втручання у ринок праці, у освіту, а також і у систему охорони здоров'я з метою стабілізації соціального середовища. Вказане є важливим ще у період турбулентності, за якого ринкові механізми будуть неспроможними самостійно гарантувати певну справедливість та високу ефективність
3.	Компенсаторна	Дана функція скерована на поступове відновлення порушеної у суспільстві соціальної рівноваги за рахунок перерозподілу прибутків, що відбувається через податки, через соціальні виплати, а також через субсидії. У реальних умовах війни вказане дає можливість хоча б частково компенсувати певні втрати доходів, певні втрати майна, а також втрати роботи та умов існування людей
4.	Інтеграційна	Дана функція спрямована на поступове зміцнення суспільної єдності, спрямована на підтримку солідарності, а також на послаблення соціальної напруги тощо
5.	Реабілітаційна	Полягає у відбудові достатнього рівня життєздатності постраждалого населення країни, у відбудові соціальної інфраструктури, певних сервісів і умов життя вже у так званий післякризовий період. У повоєнний період функція набуватиме стратегічного значення

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
6.	Превентивна	Спрямована на запобігання соціальним ризикам й соціальним загрозам у суспільстві (масове безробіття, убогість населення, злочинність тощо). Ефективна соціальна політика повинна реагувати не просто реактивно, а також і на випередження ризиків та загроз
7.	Стимулююча	Спрямована на заохочення більш ефективного економічної діяльності, заохочення самозайнятості населення, його професійного зростання, у першу чергу через державні програми перекваліфікації працівників, програми працевлаштування ветеранів, а також підтримки малого підприємництва тощо

Джерело: [61, с. 35] доопрацьоване автором

Формування та реалізація соціальної політики, як в умовах війни, так і в умовах повоєнної відбудови, має відбуватися у контексті сталого розвитку.

Сталий розвиток представляє собою модель розвитку, котра задовольняє найбільші потреби сучасного покоління, при цьому не ставлячи під загрозу певну можливість майбутніх поколінь у процесі задоволення власних потреби. Сталий розвиток ґрунтується на балансі 3-х основних складових, а саме економічної складової, соціальної складової, а також екологічної складової. Вказане означає досягнення певного рівня економічного зростання, поступове забезпечення соціального добробуту, а також збереження навколишнього природного середовища.

Ключовими аспектами забезпечення сталого розвитку суспільства виступають наступні:

- екологічний аспект, що включає збереження цілісності природних систем, збереження їхньої здатності до самовідновлення, а також підтримки життя загалом;

- соціальний аспект. Представляє собою забезпечення стабільності суспільних систем, забезпечення певного рівня рівності, поступове зменшення конфліктів, а також покращення якості життя населення країни та

її регіонів.

- економічний аспект, тобто оптимальне використання наявних ресурсів, запровадження природозберігаючих технологій, а також забезпечення високого рівня економічного зростання, котре не шкодить навколишньому середовищі та суспільству.

Принципи сталого розвитку подано у формі рисунку 3.1.

Рис. 3.1. Принципи сталого розвитку

Джерело: [80, с. 109]

Особливе місце у соціальній системі має соціальний вимір процесу сталого розвитку, так як саме він гарантує високу стабільність суспільства, так як саме він зменшує соціальну напруженість, а також підтримує людський капітал тощо. Інтеграція соціальної політики держави у сформовану стратегію сталого розвитку забезпечить можливість державі не просто реагувати на певні поточні соціальні виклики, а також дає можливість формувати довготермінову політику, яка буде орієнтована на поступовий розвиток людського потенціалу, орієнтована на згуртованість суспільства, а

також на покращення якості життя населення.

В умовах глобальних викликів, тобто в умовах економічної нерівності, в умовах соціальної вразливості, а також екологічних негараздів – сформована соціальна політика має бути не просто засобом захисту громадян країни, а і дієвим механізмом, котрий сприятиме довгостроковому і найбільш збалансованому розвитку.

Воєнні операції в Україні докорінно змінили основні підходи щодо формування та подальшого втілення державної соціальної політики.

Гарантування ефективного захисту найбільш вразливих верств населення країни вимагає не просто екстрених дій, а також і стратегічного бачення, вимагає нових зразків управлінської діяльності та співпраці нових зразків із громадським сектором, а також міжнародними організаціями тощо.

З початком повномасштабного вторгнення сусідньої країни агресори система соціального захисту України продемонструвала спроможність до швидкої мобілізації з метою подолання кризи. Застосування цифрових інструментів, як от «Дія» чи ЄІБД, дало можливість перевести цілий ряд послуг у так званий онлайн-формат, а це забезпечило здійснення основних соціальних виплат, у першу чергу для внутрішньо переміщених осіб. Але ресурси системи соціального захисту населення залишаються надто обмеженими, при цьому її організаційні можливості наразі є недостатніми задля задоволення усіх можливих потреб постраждалих від ведення бойових дій в країні.

Попри усі вказані вище обмеження, сама система соціального захисту населення продовжує виконувати власну ключову роль у забезпеченні підтримки найуразливіших верств населення. Але війна показала системні недоліки, котрі потребують подальших трансформацій, а саме:

- запровадження нових цифрових технологій у соціальній сфері;
- децентралізація повноважень органів управління;
- підвищення рівня адресності допомоги населенню;
- залучення більш ширшого кола партнерів тощо.

Без зміцнення рівня соціального захисту населення неможливим є ефективне відновлення країни у повоєнний період, а також досягнення цілей сталого розвитку.

У відповідь на вказані безпрецедентні виклики уряд країни здійснив ряд термінових і стратегічних кроків з метою підтримки населення країни, а також стабілізації соціальної системи загалом.

Пропозиції щодо стабілізації соціальної політики та системи соціального захисту населення у повоєнний період представлено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Пропозиції щодо стабілізації соціальної політики та системи соціального захисту населення у повоєнний період

№ з/п	Пропозиції	Коротка характеристика
1	2	3
1.	Оцифрування соціальних послуг, які ще не мають цифрового формату	Впровадження процесів реєстрації внутрішньо переміщених осіб через сервіс «Дія», поступове переведення певних видів соціальних виплат у форматі он-лайн
2.	Розширення переліку отримувачів соціальних послуг	Впровадження спеціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, котрі постраждали від бойових дій, виплат для осіб із інвалідністю, а також виплат для родин загиблих
3.	Спрощення процедури отримання допомоги	Поступове зменшення певних бюрократичних формальностей, забезпечення автоматизації процесу обчислення, а також процесу нарахування допомог населенню
4.	Підтримання громад на місцях	Передача певної частини повноважень до органів місцевого самоврядування, забезпечення субвенції на соціальні послуги населенню
5.	Тісна співпраця з міжнародними організаціями	Координація із певними структурами ООН, співпраця із Міжнародним комітетом Червоного Хреста, а також співпраця із гуманітарними фондами тощо
6.	Захист персоналу	Підвищення рівня оплати праці, гарантування

Продовження таблиці 3.2

1	2	3
	соціальної сфери	безпеки, навчання працівників кризовому реагуванню
7.	Запровадження нових програм соціальної підтримки	Програми забезпечення реінтеграції ветеранів, забезпечення психологічної підтримки постраждалих, сприяння у працевлаштуванні певних верств населення
8.	Створення резервів соціального захисту населення	Передбачення надходження коштів до стабілізаційних фонди, формування «подушок безпеки» з метою реагування на певні критичні випадки

Джерело: [59, с. 201] доопрацьоване автором

Післявоєнне відновлення територій України потребує не просто економічного, а також інфраструктурного відбудування, воно потребує переосмислення соціальної політики, що виступатиме знаряддям задля забезпечення добробуту громадян країни, знаряддям відбудови соціальної справедливості, а також досягнення сталого поступу тощо.

В умовах постійного зростання масштабів бідності, зростання травмованості населення, безробіття, а також демографічних втрат, сформована соціальна політика повинна зосередитися саме на ключових пріоритетах, котрі визначатимуть рівень її ефективності й її довгострокову стійкість.

Основні пріоритети соціальної політики у повоєнний період представлено на рисунку 3.2.

Післявоєнний етап розкриває можливості щодо удосконалення державної соціальної політики, пріоритети якої мають бути спрямовані не просто на поступове усунення наслідків війни, а також і на формування сучасної соціально відповідальної держави, що буде орієнтованою на людину, яка буде спроможна забезпечити гідне життя власних громадян.

Поступова інтеграція основних цілей сталого розвитку у соціальну політику – необхідний крок до формування справедливого, стійкого, а також

інклюзивного суспільства, виступає як особлива умова післявоєнного відновлення нашої країни.

Рис. 3.2. Пріоритети соціальної політики у період повоєнного відновлення

Джерело: [80, с. 111]

Соціальна політика має стати не лише інструментом щодо компенсації втрат, вона має стати платформою сталого зростання наявного людського капіталу, а також зміцнення суспільного добробуту.

3.2 Шляхи поглиблення децентралізації системи соціального захисту населення

Процес децентралізації, що передбачає передачу повноважень і певної частини ресурсів від центрального рівня управління до місцевого, є одним із основних напрямів здійснення реформ у багатьох розвинених країнах світу. У даному процесі особливе місце належить сфері соціального захисту громадян.

«Перехід від централізованої до децентралізованої системи соціального захисту викликає як значні очікування щодо підвищення ефективності надання соціальних послуг і їхньої адаптації до місцевих потреб, так і низку викликів, пов'язаних із нерівномірністю соціального розвитку регіонів, відмінностями в адміністративній спроможності місцевих органів влади та іншими факторами» [72].

Система соціального захисту населення формується та у подальшому трансформується за конкретними ознаками перерозподілу чи ж дисперсії її основних функцій і чітких повноважень як економічних, так і соціальних, а також правових інститутів, що спрямовані на забезпечення мінімально прийняттого рівня життя, а також добробуту членів суспільства, у першу чергу тих осіб, хто не спроможний самостійно задовольнити власні первинні потреби.

Разом із вказаним, згідно проведених досліджень, не зважаючи на високу значимість для суспільства, діючій системі соціального захисту населення в нашій країні усе ще є притаманними певні риси, що були успадковані від старої системи (характеризувалась значною централізацією, певною уніфікацією, а також патерналізмом й адміністративним підходом тощо), а вказане призводить до значного навантаження на державний бюджет через не завжди ефективне й не завжди оптимальне задоволення соціальних потреб кожної особи.

Ряд певних рис, які притаманні системі соціального захисту населення

в нашій країні і які треба подолати, представлені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Риси системи соціального захисту населення в Україні,
які треба подолати

№ з/п	Риси	Коротка характеристика
1.	Централізація	Характерною особливістю є той факт, що більшість рішень відносно соціального забезпечення населення приймаються саме на центральному рівні, а це ускладнює адаптацію програм до місцевих потреб
2.	Патерналізм	За даної умови держава несе надмірну відповідальність за процеси забезпечення належного рівня соціального добробуту громадян, а це призводить до невиправдано надмірного розширення переліку соціальних пільг, а також і соціальних виплат населенню, що їх потребує
3.	Уніфікація	При цьому єдині стандарти надання соціальних послуг населенню, успадковані ще від старої радянської системи, вони не враховують різноманітність існуючих потреб населення країни та її регіонів та особливості певних різних регіонів країни
4.	Адміністративний підхід	Характерною особливістю є той факт, що замість індивідуального підходу відносно кожного випадку, за даної риси системи соціального захисту переважає формальний підхід, який заснований практично лише на виконанні адміністративних процедур

Джерело: [72] доопрацьоване автором

Система соціального захисту населення в нашій країні має цілий ряд суттєвих недоліків. Один із найбільш з них актуальних – це неефективна система здійснення розрахунку пенсій населенню. Протягом багатьох років використовувалась єдина формула щодо розрахунку пенсій, котра, незважаючи на певні внесені зміни, не враховувала повною мірою існуючу динаміку поступової зміни заробітних плат, а також постійну інфляцію.

Вказане призводить до поступового «старіння» пенсій, адже люди,

котрі вийшли ще раніше на пенсію, на даний час отримують значно менші виплати у порівнянні з тими особами, які вийшли на пенсію дещо пізніше, навіть коли їх попередні трудові внески, а також і стаж були схожими чи навіть більшими.

Згідно статті 27 Закону України «Про соціальні послуги» «Фінансування надання соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, коштів благодійної допомоги (пожертвувань) та інших джерел, не заборонених законом» [3].

Основним результатом здійснення децентралізації національної системи соціального захисту доцільно вважати економію бюджетних коштів, але вказане це призводить до певного загострення проблем соціальної нерівності.

З метою подолання існуючих проблем соціальної нерівності необхідні подальші реформи, котрі сприятимуть не тільки поступовому зниженню фінансового навантаження на державний бюджет, а також сприятимуть розширенню можливостей щодо вдосконалення національної системи соціального захисту населення за рахунок ряду дій, поданих на рисунку 3.3.

Децентралізація національної системи соціального захисту населення, має бути спрямована на поступове розвантаження державного бюджету, а також на максимальне задоволення існуючих у українському суспільстві соціальних потреб, вона можлива лише після завершення цілого ряду ініційованих змін, до числа яких варто віднести наступні:

- перерозподіл повноважень, а також відповідальності у системі;
- індивідуалізація соціальних послуг населенню,
- формування нових інституцій, а також внесення актуальних змін до системи фінансування.

Дуже важливо наблизити усі соціальні послуги до людей, підвищити їх ефективність, а також адаптувати під місцеві потреби.

Рис. 3.3. Шляхи поглиблення децентралізації системи соціального захисту населення

Джерело: побудовано автором на основі [57, 37]

Перерозподіл повноважень й перерозподіл відповідальності виступає специфічним процесом здійснення передачі конкретних повноважень, чітких функцій й відповідальності з питань соціального захисту від одного з суб'єктів даної системи до іншого.

За вказаного процесу пріоритетом має стати завершення змін, розпочатих у системі соціального захисту населення:

- із центрального рівня і до місцевого (з метою децентралізації влади, з метою наближення процесу надання соціальних послуг до власного населення, з метою підвищення рівня ефективності управління тощо);
- від державних органів влади до громадських організацій (зادля залучення громадського сектору у процес вирішення соціальних проблем у суспільстві, з метою підвищення прозорості, задля підзвітності й інноваційності в процесі надання послуг).

Як відомо, багато видів соціальних виплат населенню (як от допомога малозабезпеченим сім'ям, соціальні пільги інвалідам, вже почали призначатися особам на рівні їх громад), послуг щодо забезпечення догляду за певними літніми людьми у них вдома, люди із певними обмеженими можливостями, а також підтримка дітей-сиріт, підтримка дітей, що були позбавлених батьківської опіки замість центрального рівня управління почали реалізовувати місцеві громади.

В Україні у рамках співпраці із громадськими організаціями уже почали реалізовуватися певні програми реабілітації (тобто програми реабілітації осіб з інвалідністю, а також людей котрі потребують психологічної допомоги, потребують соціальну та професійну підтримку тощо), програми допомоги бездомним, а також програми для молоді.

Громадські організації в Україні формують притулки для бездомних, вони надають бездомним харчування, надають одяг та необхідну медичну допомогу, вони організовують заходи і для сучасної молоді, такі от тренінги, он-лайн семінари, а також спортивні змагання тощо.

Але, вказаний перерозподіл повноважень, а також перерозподіл відповідальності доцільно поглибити, так як ефективна децентралізація завжди вимагала більш тісної співпраці центральної влади в країні, місцевих органів й громадських організацій.

Загалом, індивідуалізація соціальних послуг населенню формується у

процесі надання допомоги для кожної особи із урахуванням рівня унікальності її потреб, із урахуванням можливостей та урахуванням обставин життя тощо. За вказаного пріоритетом повинно стати завершення змін у результаті повної відмови від так званих стандартних, або ж «уніфікованих» підходів щодо надання населенню соціальної допомоги, реалізації відповідних соціальних програм у бік індивідуальних планів, а також програм підтримки, які враховуватимуть місцеві особливості, враховуватимуть персоналізації сервісів тощо

Для України наразі важливо, щоб усі соціальні програми для населення розроблялися із обов'язковим урахуванням особливостей кожної громади, потреб кожної громади та специфіки проблем тощо.

Так, у сільській місцевості, як відомо, дуже часто відчувається брак робочих місць, відчувається відсутність соціальної інфраструктури, відповідно соціальні програми повинні включати поступовий розвиток сільського господарства, повинні включати підтримку малого бізнесу, включати організацію мобільних бригад з метою надання медичних послуг, а також з метою соціальних послуг.

На противагу вказаному, у містах, у першу чергу і великих містах, актуальними і досі є проблеми, пов'язані з безробіттям серед молодого населення, пов'язані з бездомністю й соціальною ізоляцією (дані соціальні програми повинні мати вектор на створення та поступовий розвиток соціальних послуг у рамках молодіжних центрів, повинні мати вектор на підтримку підприємництва, вектор на організацію притулків для бездомних осіб). При цьому регіонах, котрі прийняли велику кількість біженців, які стали внутрішньо переміщеними особами, розроблені соціальні програми повинні мати вектор на забезпечення їх житлом.

За умов повномасштабного вторгнення росії в Україну індивідуальний підхід щодо надання населенню соціальних послуг має особливу актуальність. Необхідність більш ефективного вирішення проблем кожної окремої особи вимагає від державних органів влади швидкого переходу від

стандартних використовуваних підходів до формування ефективних індивідуальних програм підтримки населення. Хоча на даний час існують позитивні приклади, як от формування індивідуальних планів здійснення реабілітації осіб з інвалідністю, а також індивідуальних програм забезпечення підтримки сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, але ж вказані практики є не достатньо поширеними [72].

Для сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, розробляються також розробляються індивідуальні програми підтримки, що включають психологічну допомогу, навчання батьківських навичок, сприяння у відновленні сімейних відносин. Однак такі практики не є поширеними.

Важливо поетапно масштабувати індивідуальний підхід для всіх категорій найбільш вразливих категорій населення, при цьому забезпечивши кожному громадянину, котрий того потребує, вільний доступ до розробленої індивідуальної програми підтримки.

Постійний розвиток нових інституцій, котрі реалізують послуги щодо забезпечення соціального захисту населення, забезпечується за рахунок створення нових установ чи створення нових служб, котрі надають конкретні типи соціальних послуг вже на місцевому рівні.

3.3 Забезпечення розвитку соціальної сфери територіальних громад

Сучасний етап розвитку соціальної сфери територіальних громад виступає надважливою складовою процесі децентралізації та подальшого реформування на рівні місцевого самоврядування. Але, незважаючи на певні позитивні зрушення, дана сфера має справу із численними викликами, котрі потребують нагального вирішення.

У першу чергу вирішення потребує нерівномірний доступ до отримання соціальних послуг, що створює значні диспропорції між певними регіонами країни, а це негативно впливає на якості життя громадян.

Особливо актуальним дане питання є для віддалених, а також малонаселених територій країни, де ресурси дуже часто є обмеженими.

Іншою проблемою є те, що традиційні моделі здійснення управління соціальною сферою, як показує час, не завжди відповідають сформованим сучасним вимогам. Існуюча правова база потребує оновлення для забезпечення прозорості, забезпечення підзвітності та участі громади у прийнятті важливих рішень. Відсутність практики активної громадської участі, як відомо, призводить до соціальної напруги, а також до відчуженості населення певної громади чи громад від місцевих органів влади.

А. О. Труфен зазначає наступне: «Управління соціальною сферою регіону пов'язане з виконанням безлічі функцій, розв'язуванням конкретних аналітичних та організаційних завдань, обробленням великих за обсягом і складних за структурою потоків інформації. Оскільки соціальна сфера є специфічною сферою зв'язків і стосунків, управління нею повинне здійснюватися з урахуванням умов та чинників, які забезпечують відтворення, розвиток, удосконалення взаємодіючих громадських груп і індивідів» [79, с. 242].

Окрім того, в умовах глобалізації й надшвидких соціально-економічних змін усім територіальним громадам доцільно впроваджувати інноваційні рішення, а також інноваційні технології, котрі можуть забезпечити підвищення ефективності надання населенню соціальних послуг. Вказане включає і адаптацію до прийнятих міжнародних стандартів, і урахування місцевих особливостей, а також потреб.

Отже, виникає певна потреба у здійсненні комплексного аналізу концептуальних основ розвитку соціальної сфери у межах певних територіальних громадах. Дуже важливо вивчити практики інших країн, котрі успішно впроваджують інноваційні підходи в системі управління соціальними послугами, окрім того важливо сформулювати рекомендації щодо удосконалення самої системи управління. Тільки через системний, а також інтегрований підхід можна гарантувати сталий розвиток соціальної

сфери, а це у свою чергу сприятиме зростанню якості життя населення, а також зміцненню соціальної стабільності у межах конкретних територіальних громад.

В. Гордієнко вказує, що «...сучасний етап розвитку України відзначається активізацією процесів реформування місцевого самоврядування та адміністративно-фінансової децентралізації, а також реалізацією низки секторальних реформ, що спрямовані на зміцнення спроможності територіальних громад. У процесі реформування моделі перерозподілу бюджетних і фінансових ресурсів, а також визначення зон відповідальності для органів місцевого управління постають нові виклики та ризики. Одним із ключових напрямів реформ є модернізація соціальної інфраструктури...» [63, с. 72].

В умовах впровадження сучасних реформ основна роль в системі управління соціальною сферою на рівні територіальних громад, як відомо, належить саме місцевим органам влади, які координують роботу господарських структур, у першу чергу об'єктів соціальної інфраструктури, вони беруть активну участь у процесах розробки та подальшої реалізації соціальних проектів, вони вирішують питання щодо розподілу бюджетних коштів.

Стан соціальної сфери, а також рівень задоволення у населення соціальних потреб у межах територіальних громадах говорять про наявність значної кількості проблем. На протязі періоду незалежності майже 70 відсотків об'єктів соціальної інфраструктури передали на баланс до місцевих рад. Більша частина витрат у даній сфері була також покладена на територіальні громади. Загалом, місцева влада практично зобов'язана здійснювати фінансування соціальної інфраструктури з коштів місцевих бюджетів. Усі витрати на розвиток основних галузей, таких як галузь охорони здоров'я, галузь освіти та культура, як соціальний захист та забезпечення, традиційно формують значну частку сукупних місцевих видатків.

При цьому тривале використання діючої системи міжбюджетних трансфертів стало причиною того факту, що органи місцевого самоврядування практично були позбавлені самостійності у вирішенні своїх питань і реально управляти соціальною інфраструктурою за рахунок браку певних фінансових ресурсів.

Загалом об'єкти соціальної інфраструктури ще і досі є залежними від субвенцій. Крім вказаного, більша частина сукупних витрат, пов'язаних з утриманням вказаних об'єктів спрямовано на виплату заробітної плати, котра є обов'язковою статтею у бюджеті.

На даний час найактуальнішими проблемами у процесі розвитку соціальної сфери, що відбувається на рівні територіальних громадах є представлені на рисунку 3.4.

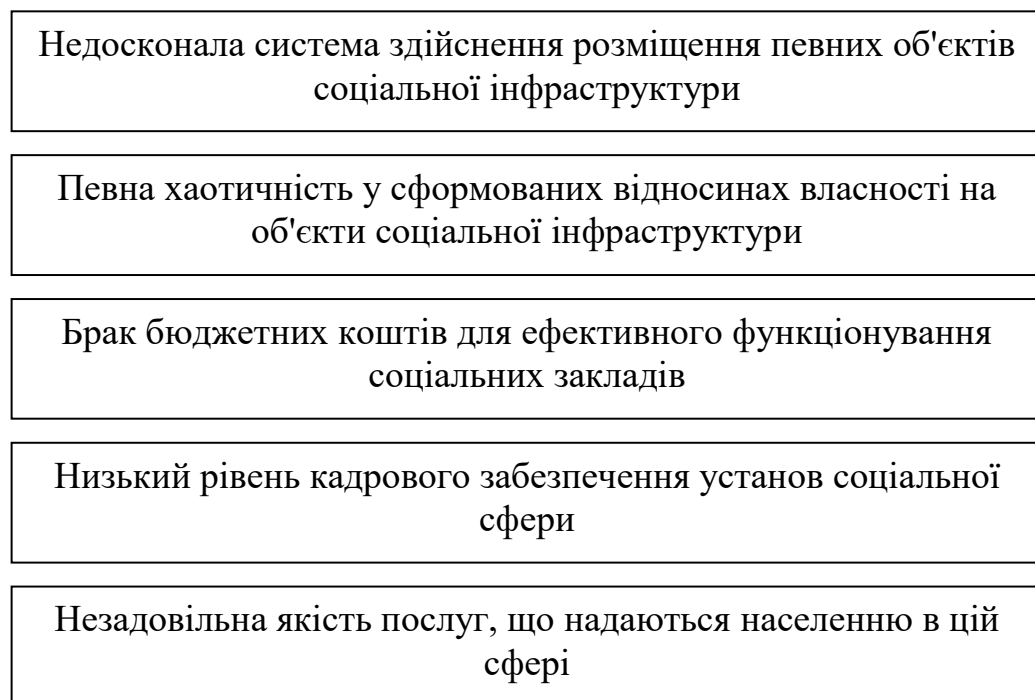

Рис. 3.4. Проблеми у процесі розвитку соціальної сфери на рівні територіальних громадах

Джерело: побудовано автором на основі [63, с. 72]

Наразі в Україні реалізується реформа, пов'язана з децентралізацією, як було вказано у попередньому пункті даного розділу, одним із основних

завдань якої виступає зростання ролі і зростання значення місцевого самоврядування в процесі розвитку соціальної сфери в країні. Сучасна адміністративно-фінансова, а також секторальна децентралізація, як відомо, передбачає реорганізацію як майнових, так і фінансово-господарчих відносин, сформованих у соціальній сфері задля підвищення доступності та підвищення якості послуг, котрі надаються населенню закладами соціальної інфраструктури.

До числа об'єктів соціальної сфери, що мають загальне призначення відносять освітні заклади, медичні заклади, а також культурно-побутові заклади, при цьому до числа об'єктів спеціального призначення відносять установи, котрі обслуговують мало захищені, а також непрацездатні категорії населення, окрім того вони надають соціальну допомогу.

Запроваджена реформа забезпечення децентралізації в Україні, як відомо, має вертикальний характер, так як передбачає повний перерозподіл фінансових, а також правових повноважень, тобто їх розподіл між центральними, а також місцевими органами влади. При цьому світовий досвід говорить про те, що процес децентралізації раніше ототожнювали з властивістю саме федеративних систем. Але за останні декілька десятиліть структурні елементи децентралізації стали активно реалізовувати і в унітарних державах з метою підвищення ефективності управлінських систем [66, с. 79].

Політика розвитку соціальної сфери на рівні територіальних громад має бути заснована на деяких основних принципах, що мають відношення до соціальної політики, а саме:

- принцип справедливості, тобто державна підтримка надаватиметься не всім громадам, а тим тим, хто її справді потребує;
- принцип адресності, тобто забезпечення послуг населенню відбувається за рахунок реалізації індивідуального підходу, а не через універсальний принцип;
- принцип субсидіарності, відповідно до якого механізм управління

суспільством повинен формуватися по вектору «знизу вгору», при цьому усі питання, котрі можуть бути вирішені найбільш ефективно.

Висновки до третього розділу

Сучасні виклики, котрі пов'язані із повномасштабною війною в Україні, потребують істотного переосмислення сформованої державної соціальної політики. Агресія росії проти нашої країни призвела до зростання масштабів гуманітарної кризи, призвела до різкого зростання чисельності вразливих категорій населення країни, призвела до руйнування соціальної інфраструктури, а також до значного тиску на бюджетну систему країни. У таких умовах державна соціальна політика має бути не просто засобом підтримки, вона має стати критично важливим складовим елементом національної безпеки країни та її стабільності.

Післявоєнне відновлення країни не має зводитися тільки до відновлення сформованих довоєнних підходів. Важливим має стати перехід до нової моделі державної соціальної політики, котра має враховувати принципи сталого розвитку. Дана політика має бути інклюзивною, мати адресність, має бути відкритою до цифрових рішень, має стати децентралізованою, а також соціально справедливою. Впровадження цілей сталого розвитку, у першу чергу подолання бідності серед населення, забезпечення гендерної рівності, забезпечення доступу до якісних соціальних та інших послуг, сприятиме поступовому формуванню життєздатної та ефективної системи соціального захисту населення.

З метою успішного формування та подальшої реалізації державної соціальної політики, як в умовах війни, так і в умовах повоєнного відновлення, необхідно не просто подолати існуючі на даний час труднощі, а також сформувати стратегічно орієнтовану модель, котра забезпечить громадянам країни гідне життя, забезпечить стійкість соціальних систем, забезпечить сталий розвиток держави.

З метою подолання існуючих проблем у системі соціального захисту населення пропонується впровадити наступні заходи: забезпечення максимальної індивідуальної допомоги населенню; удосконалення процесів оперативного реагування на потенційні зміни; підвищення ефективності використання бюджетних коштів; забезпечення високого рівня довіри до системи соціального захисту.

ВИСНОВКИ

Соціально-економічна ситуація, що сформувалась після повномасштабного вторгнення на територію України військ росії, зумовлює необхідність здійснення дослідження проблем, пов'язаних з забезпеченням якості життя населення, а також пошук надійніших критеріїв та конкретних показників рівня якості життя населення, котрі дадуть можливість представникам органів державної влади здійснювати вплив на формування і на подальше підвищення рівня якості життя населення країни.

В Україні оцінка рівня життя населення окремих регіонів здійснюється за аспектами, котрі визначені як головні для поняття «рівень життя населення», а саме: рівень матеріального добробуту населення; умови проживання населення. соціальне середовище тощо. Дана методика передбачає так званий проміжний етап – формування узагальнюючих індикаторів, котрі характеризують усі основні аспекти поняття «рівень життя населення» у розрізі регіонів. Вказане дає змогу уникнути значного інформативного обтяження головного показника у забезпеченні комплексного підходу відносно характеристики певних регіональних особливостей, а також забезпеченні мінімізації впливу певних випадкових обставин.

Зміни в країні за останні роки стали причиною значного погіршення умов життя населення, відтак потреба у ефективному функціонуванні системи соціального захисту населення як ніколи є актуальною. Соціальний захист населення представляє систему законодавчих, соціально-економічних, а також морально-психологічних гарантій, конкретних засобів і заходів, за рахунок яких формуються рівні умови для усіх членів сучасного суспільства, а це забезпечує гідну працю, а також високу якість їх життя.

Соціальна регіональна політика здійснюється через комплекс правових, організаційних, а також регулятивно-контрольних заходів з боку держави задля узгодження цілей, що мають соціальний характер, із цілями

щодо економічного зростання певних регіонів країни.

Світовий досвід історії формування та розвитку соціальної політики регіонального рівня різних держав світу засвідчує, що дана політика наразі має різні моделі.

Оскільки основу соціального потенціалу певного регіону становить наявне працездатне населення, яке одночасно виступає і суб'єктом ринкових відносин саме у невиробничій сфері, а також головним ресурсом у сфері виробництва, існує реальна можливість забезпечити конвергію ряду показників щодо рівня соціально-економічного розвитку певних територій по горизонталі, а також по вертикалі за рахунок інтегрального показника, тобто індексу соціального потенціалу регіону.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» стало доволі важливим, так як посприяло більш ефективному, а також оперативному наданню потерпілому населенню усіх соціальних послуг. Варто вказати на той факт, що не зважаючи на активні військові дії на території України усі види соціальної допомоги населенню виплачуються безперервно, так як чинним законодавством передбачена їхня виплата упродовж воєнного стану і ще один місяця вже після оголошення про закінчення війни.

Соціальний захист населення України в умовах воєнного стану упродовж 2022-2024 років охоплював підтримку військовослужбовців, підтримку внутрішньо переміщених осіб, гарантував продовження стандартних соціальних послуг (як пенсії, допомога по безробіттю, інші виплати тощо). Пріоритетом була допомога тим особам, які постраждали від агресії, допомога включала надання медичної допомоги, надання психологічної допомоги, а також реабілітаційної допомоги особам, звільненим із полону, окрім вказаного допомога включала соціальної адаптації тощо.

Кабінет Міністрів України затвердив чіткий перелік найбільш

соціально незахищених верств населення з числа ВПО, котрі мають право на отримання необхідного їм тимчасового житла.

Основною метою діяльності Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради є забезпечення державних гарантій відносно соціального захисту населення міста Чернігів. Вищим органом Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради є його засновник (Чернігівська міська рада). Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради є неприбутковою установою, адже не має за мету діяльності отримання будь-яких доходів.

Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради очолює директор, котрий призначається на дану посаду або ж на конкурсній основі, або ж за іншою процедурою, що передбачена діючим законодавством. Директор звільняється із вказаної посади лише Чернігівським міським головою. У випадку відсутності директора Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради його очолює один із заступників, тобто один із начальників управлінь Департаменту.

Проведене у другому розділі кваліфікаційної роботи дослідження показало, що найбільша кількість звернень громадян до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради була у відділ прийому соціальних допомог. У 2023 році до даного відділу Департаменту звернулося 22972 осіб, а у 2024 році вже на 10,7% менше, або ж на 2457 осіб менше, адже загальна кількість вказаних звернень складала 20515 осіб.

Загальна кількість звернень жителів міста Чернігів до Департаменту соціальної політики Чернігівської міської ради зросла з 54698 у 2023 році до 76814 у 2024 році, тобто на 40,43% чи на 22116 звернень.

Протягом двох останніх років, що аналізувалися у кваліфікаційній роботі, дещо зросла кількість осіб, котрі перебували на обліку у так званій Єдиній інформаційній базі щодо внутрішньо переміщених осіб по місту Чернігів, з 10979 осіб у 2023 році до 11613 осіб у 2024 році. Кількість осіб вказаної категорії протягом двох аналізованих років збільшилась на 5,77%

або ж на 634 особи.

Упродовж 2023 року стало на облік Єдину інформаційну базу щодо внутрішньо переміщених осіб у місті Чернігів 3607 осіб (з них 2514 осіб звернулись самостійно). У наступному 2024 році кількість вказаних осіб зменшилась майже ні 30% і становила 2536 осіб (з них 1746 осіб звернулись самостійно).

Ефективна державна соціальна політика у період повоєнного відновлення має включати забезпечення високого рівня зайнятості населення, перекваліфікацію зайнятого та незайнятого населення, має включати психосоціальну допомогу ветеранам, а також внутрішньо переміщеним особам, відновлення соціальної інфраструктури з урахуванням принципів енергоефективності, а також екологічної безпеки тощо. Також надважливою є прозорість сформованих механізмів надання допомоги населенню, цифровізація процедур надання послуг, посилення участі громад у соціальній сфері, а також партнерство із громадянським суспільством.

З метою подолання існуючих проблем у системі соціального захисту населення у третьому розділі роботи запропоновано впровадити наступні заходи:

- забезпечення максимальної індивідуальної допомоги населенню (у такому випадку місцеві громади матимуть кращу можливість щодо оцінки конкретних потреб власних мешканців, матимуть кращу можливість щодо розробки індивідуальних програм підтримки населення);

- удосконалення процесів оперативного реагування на потенційні зміни (влада конкретної громади зможе більш оперативно реагувати на можливі зміни у відповідності до соціальної ситуації, яка склалася у її межах, а також зможе надавати усю необхідну населенню допомогу);

- підвищення ефективності використання бюджетних коштів (можливе за рахунок забезпечення більш справедливого розподілу фінансових та інших ресурсів, адже місцева влада спроможна ефективніше регулювати процеси розподілу коштів, адже має більше стимулів щодо їх економії та більш

раціонального використання);

- забезпечення високого рівня довіри до системи соціального захисту (як відомо, місцеві громади мають можливість більш активно залучатися у процес забезпечення населення соціальними послугами, а це, у свою чергу, призведе до поступового зростання рівня довіри жителів громади до усієї системи соціального захисту).

Розвиток соціальної сфери на рівні територіальних громад виступає одним із основних факторів зміцнення місцевого самоврядування, а також підвищення рівня та якості життя населення. За сучасних умов реформи децентралізації надважливого значення набуває спроможність громад самостійно формувати і у подальшому реалізовувати соціальну політику, яка спрямовану на зростання добробуту мешканців, спрямовану на доступ до освіти, доступ до охорони здоров'я, доступ до культурних, а також соціальних послуг тощо.

Ефективне забезпечення процесу розвитку соціальної сфери вимагає комплексного підходу, котрий поєднує у собі раціональне використання наявних місцевих ресурсів, поєднує у собі партнерство із державними та із недержавними структурами, поєднує у собі активну участь громадян. Дуже важливим завданням виступає створення умов щодо стійкого соціально-економічного розвитку, умов підвищення соціальної згуртованості, а також умов формування відповідального громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. С. 141.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
3. Закон України «Про соціальні послуги». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 14.04.2022, № 2193-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text>.
5. Постанова КМУ «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» від 26 лютого 2022 р. № 162. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-п#Text>.
6. Постанова КМУ «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 168. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-п#Text>.
7. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19.03.2022 р. № 333. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-п>.
8. Постанова КМУ «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20.03.2022 р. № 332. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text>.
9. Постанова КМУ «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих

- населених пунктах» від 21.10.2022 р. № 1195. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2022-п>.
10. Концепція державної регіональної політики України. Затверджена Указом Президента України від 25 травня 2001 року №341/2001. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text>
 11. Положення про Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради, затверджене 28 травня 2024 року, № 40/VIII-13.
 12. Програма соціальної підтримки Захисників і Захисниць України, членів їх сімей та осіб, які постраждали від військової агресії російської федерації на території Чернігівської області, на 2024-2026 роки. Затверджена Розпорядженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації 08 грудня 2023 року № 807 (в редакції розпорядження начальника Чернігівської обласної військової адміністрації 01 листопада 2024 р. № 882). Режим доступу: <https://cg.gov.ua/docs/1/2024/11/3047156.pdf>.
 13. Бетлій О. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022-2023 роки. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. За ред. Мовчан В. Київ, липень 2023. 27 с.
 14. Білик О. І. Механізми регулювання та інструменти оцінювання соціальних ризиків : монографія. Міністерство освіти і науки України, Національний університет "Львівська політехніка". Львів : Растр-7, 2020. 394 с.
 15. Богословська А. В., Кваша О. С. Регіональна економіка: навч. посібник. Миколаїв: «Видавець Ємельянова Т. В.», 2018. 488 с.
 16. Бурлака О. С. Соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні : теоретико-правові проблеми : монографія. Харків : В справі, 2016. 447 с.
 17. Вакуленко В. М., Орлатий М. К., Куйбіда В. С. Основи регіонального управління в Україні : підручник. К. : НАДУ, 2012. 576 с.
 18. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : Монографія. К.: Вид-во НАДУ, 2002. 392 с.

19. Гончарова С. Ю., Отенко І. П. Соціальна політика. Навч. посібник. Х.: Вид-во ХДЕУ, 2013. 200 с.
20. Гриненко А. М. Соціальна політика. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. К.: КНЕУ, 2013. 309 с.
21. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. К.: НІСД, 2007. 820 с. (7)
22. Дорогунцов С. І., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Теорія розміщення продуктивних сил і регіональної економіки: навч. посіб. Київ : «Стафед-2», 2015. 144 с.
23. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
24. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти. Курс лекцій К.: Видавничий дім «КМ Академія» 2013. 220 с.
25. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
26. Карпенко О. Г. Теорія і практика професійного становлення соціального працівника : навчальний посібник. К. : ВД «Слово», 2014. 192 с.
27. Климаська Л. Д., Савка В. Є., Хома Н. М. та ін. Соціальна політика: навч. посіб.; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с
28. Кривоконь Н. І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні : навчальний посібник. Чернігів : Чернігівський державний технологічний університет, 2012. 320 с.
29. Лишиленко В. І. Регіональна економіка: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 384 с
30. Лопушняк Г.С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.
31. Мазур А. Г. Регіональна економіка: проблеми відтворення та управління. Вінниця, 2017. 263 с.

- 32.Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. 352 с.
- 33.Малюга Л. Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу :монографія. Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Херсон : Гельветика, 2019. 405 с.
- 34.Манів З. О. Регіональна економіка: навч. посіб. Київ : ЛіраК, 2015. 576 с.
- 35.Мартусенко І. В., Погріщук Б. В. Регіональна економіка: підручник. Тернопіль : Крок. 2015. 626 с.
- 36.Матрос О. О. Система соціального захисту в Україні : навчальний посібник. Умань : Візаві, 2021. 175 с.
- 37.Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення. Харків: Магістр, 2010. 260 с.
- 38.Насібова О. В. Фінанси соціального захисту населення: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.
- 39.Небава М. І., Ткачук Л. М. Управління регіональним розвитком : електронний навчальний посібник. ВНТУ, 2017. Режим доступу: <http://elib.chdtu.edu.ua/e-books/3763>.
- 40.Нижник В. М. Забезпечення соціального захисту населення в контексті активізації євроінтеграційних процесів. Хмельницький : ХНУ, 2017. 578 с.
- 41.Онищенко С., Пугач О. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 337 с.
- 42.Палагнюк Ю. В. Соціальна робота в зарубіжних країнах. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2016. 68 с.
- 43.Ржевський Г. М. Соціальна політика: посібн. для студ. К. 2019. 688 с.
- 44.Романюк С. А. Розвиток регіонів у відкритій економіці: теорія, політика, практика : монографія. К. : НАДУ, 2013. 408 с.
- 45.Система соціального захисту в Україні : навч. посіб. / МОН України,

- Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. О. О. Матрос.
Умань : Візаві, 2021. 175 с.
46. Соціальна відповідальність суспільних інститутів: інноваційний та соціально-гуманітарний аспект / редкол.; за наук. ред. А. Я. Кузнєцової, Л. К. Семів, З. Е. Скринник. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 311 с.
 47. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В.Є. Савка, Н. М. Хома та ін.. ; за ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. 2-ге вид. доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.
 48. Соціальна політика в Україні. Введення у соціальну роботу. Навч. посіб. К.: Фенікс, 2011. 288 с.
 49. Соціальна робота в умовах російсько-української війни : кол. моногр. / І. Албул, О. Балдинюк, О. Матрос, М. Скочко; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Київ, 2024. ФОП Ямчинський О.В., 2024. 200 с.
 50. Соціальне забезпечення в Україні : навч. посібник / кол. авторів ; за ред. А. Я. Кузнєцової, З. Е. Скринник, Л. К. Семів. Львів: Університет банківської справи, 2021. 547 с.
 51. Ставицький А. В. Економічна безпека України: стратегія та механізми забезпечення. Київ: АграрМедіа Груп. 2018. 464 с.
 52. Хмелярчук, М. І. Зайнятість і соціальний захист молоді : монографія. Львів : ЛБІ НБУ, 2003. 155 с.
 53. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів: Растр-7, 2020. – 196 с.
 54. Шевчук П. І. Соціальна політика та соціальна безпека людини. ЛРІД НАДУ. 2008. 176 с.
 55. Ялдин І. В. Соціальний захист та пенсійне забезпечення в Україні : навчальний посібник. Харків : Мераш Publisher : О.А. Мірошниченко, 2019. 174 с.
 56. Аніна О. О. Вплив міжнародно-правових соціальних стандартів на право

- соціального захисту України. Дослідження актуальних питань юридичних наук. 2020. № 2. С. 107-112.
57. Анпілогова Б. Ю. Соціальний захист як особливий соціально-правовий феномен. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Серія ПРАВО. Вип. 79 (1). С. 201-297.
 58. Баженова О. В. Концептуальні основи моделювання впливу зовнішніх збурень за допомогою динамічної стохастичної моделі загальної рівноваги. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2016. Режим доступу : http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2016_32/zb32_07.pdf.
 59. Бенцьковський С. Ю., Зелений В. І. Соціально-правові засади стратегії розвитку держави в умовах повномасштабної агресії РФ проти України. Південноукраїнський правничий часопис. 2024. №1. С. 201-205.
 60. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 2. С. 105-111.
 61. Бурик З. Сучасні виклики реалізації соціальної політики в умовах війни та післявоєнного відновлення та в контексті сталого розвитку . Аспекти публічного управління. 2025. №13(2). С. 33-43. Режим доступу: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/1121/1096>.
 62. Валенков В. Є. Регіональні аспекти формування та оцінювання соціального потенціалу держави. Інвестиції: практика та досвід. 2017. №21. С. 123-126.
 63. Гордієнко В. Концептуальні засади розвитку соціальної сфери територіальних громад. Аспекти публічного управління. 2024. №12(3). С. 70-76.
 64. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 6. Т. 33 (72). С. 80-84.
 65. Департамент соціальної політики Чернігівської міської ради. Офіційний сайт. Режим доступу: <https://nzhrada.gov.ua>.

- 66.Коваленко Т. С. Механізми управління соціальною сферою в територіальних громадах. Державне управління: теорія та практика. 2022. №3(56). С. 77-85.
- 67.Колосок А., Мельник О. Соціальний захист пільгових категорій населення. Ввічливість. Humanitas. 2023. №1. 1С. 81-187. Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24524/1/1073.pdf>.
- 68.Лібанова Е., Романюк С. Концептуалізація полісуб'єктного управління в соціальних відносинах. Демографія та соціальна економіка. 2023. №3 (53). С. 33-54.
- 69.Медяник В. А. Поняття державної соціальної політики: адміністративно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №3. С. 528-531.
- 70.Миколук С. М. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 2-3 червня). 2022. С. 92-94. Режим доступу: <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/126>.
- 71.Павлюк Т., Юрчик І. Система соціального захисту найбільш вразливих верств населення в Україні. Економіка та суспільство. 2022. №39. Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1396/1346>.
- 72.Підлісна Т. В., Присяжнюк В.В. Децентралізація системи соціального захисту населення. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. №10. Режим доступу: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/4814/4856>.
- 73.Полякова О. Ю., Грипич О. В., Леванда О. М. Аналіз чинників впливу на якість життя населення України. Бізнес Інформ. 2021. № 1. С. 199-206. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2021_1_28.
- 74.Проблема якості життя в екопсихологічному контексті. Екологічна

психологія в Україні. 2022. Режим доступу: <http://www.ecopsy.com.ua/index.php/laboratoriia/napriamky-doslidzhen1/18-yakist-zhyttia>.

75. Смагло О. В. Соціальна політика: реалії та перспективи. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 38-2. С. 70-73.
76. Смирнова І. І., Лихошва О. Ю., Рак Н. В., Горієва Л. А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. Економічний вісник Донбасу 2021. Вип. 2(64). С. 201-208.
77. Ставицький А., Молоканова К. Моделювання якості життя населення в Україні та країнах Європи. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2020. №6 (213). С. 20-21.
78. Татаревська М. С. Регіональна соціальна політика: особливості формування та реалізації. *Dynamika naukowych badan*. 2013: materialy IX Miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji (07-15 lipca 2013 roku). 2013. Vol. 2. S.27-32.
79. Труфен А. О. Функціонування розвитку соціальної сфери регіонів. Економіка і суспільство. 2016. Випуск. 4. С. 240-242.
80. Турило А. А., Архипенко С. В., Буркова Л. А. Соціальна відповідальність та сталий розвиток як підґрунтя сучасної соціальної політики. Інвестиції: практика та досвід. 2023. №10. С. 109-114.
81. Філіпчук В. Р. Соціальний захист населення: зміст категорії та відповідність викликам глобалізації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 20. С. 106-110.
82. Чанишева Г. М. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 11. С. 80-85.
83. Чанишева Г. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 11. С. 80-85.
84. Ярчук А. В. Сутність поняття якості життя населення. Економіка і

організація управління. 2016. №3(23). С. 430-439.

85. Яценко Л. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/vidnovlennya-rynku-pratsi-v-ukrayini-v-umovakh-viyny-rehionalni>.